

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ИЗДАНИЕ НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

3'2011 ГОДИНА XVIII

ISSN 0861-847X

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ГОДИНА XVIII. 3' 2011

ГЛАВЕН РЕДАКТОР **АЛЕКСАНДРА ДИПЧИКОВА**
РЕДАКТОР **ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ**. КОРЕКТОР **АНЕЛИЯ ГОРАНОВА**
РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: **АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ**, **АНЕТА ДОНЧЕВА**,
АНИ ГЕРГОВА, **АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА**, **БОРЯНА ХРИСТОВА**,
ДОНКА ПРАВДОМИРОВА, **ЕЛЕНА ЯНАКИЕВА**, **ЕЛИСАВЕТА МУСАКОВА**,
НИНА ШУМАНОВА, **СТОЯНКА КЕНДЕРОВА**
ДИЗАЙН **АНИ КОЛЧЕВА**. ПРЕДПЕЧАТ **ВАСИЛКА СТЕФАНОВА**
ПЕЧАТНИ КОЛИ 4.5. ФОРМАТ 16 / 70 X 100. ТИРАЖ 360.
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ.
БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88
ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 988 28 11 (304, 206).
E-mail dipchikova@nationallibrary.bg; peturveli4kov@abv.bg
ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ 2011
РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

Хонорари не се изплащат. Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст.
Приемен ден за автори — сряда от 14 до 15 часа.

С ъ д ъ р ж а н и е

С ъ б и т и я

5 Годишните награди
на ББИА

НАДЯ КАРАЧОДЖУКОВА

9 Системата COBISS
в България

ЙОВКА РЪЦЕВА

30 години Ден на библиотекаря

13 в Шуменската регионална
библиотека

ВАСИЛ ЗАГОРОВ

15 Книга и цвете
за 23 април

АНГЕЛ ЧОБАНОВ

18 VII студентска научна
конференция и изложба

Библиотеки и архитектура

ЕЛИ ПОПОВА

„Библиотеките в

19 общественото пространство“
– разговор с продължение

ОЛАФ АЙГЕНБРОД

23 Новата немска библиотека
е и всекидневна стая

НАДЯ СТАМАТОВА

26 Библиотеките през погледа
на един български архитект

АНЯ МИХОВА

Новата библиотека

30 в Плевен – усвояване на
библиотечното пространство

РУМЯН ГАНЧЕВ, ТЕОДОРА СТОЯНОВА

32 Реалност
и възможности

Дискусионно

МИЛЕНА ЦВЕТКОВА, БИСТРА ИВАНОВА

35 Авторски хонорар
за библиотечно заемане

Предстоящи издания

ПЕТЪР ДИНЕКОВ

48 София

Отклик

АНЕТА ДОПЧЕВА

56 Насоки на ИФЛА
за обществената библиотека

ЕЛЕНА УЗУНОВА

За водните знаци в сръбските
ръкописи от XIV до XVI век
в сбирката на Хилендарския
манастир

59

ЦВЕТАНКА ПАНЧЕВА

63 Новаторско библиографско
изследване за Захарий Зограф

АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА

67 Банкноти и мечти
между кориците

Обява

Магистърска програма

70 „Библиотечно-информационни
науки и културна политика“

IN MEMORIAM

72 Напусна ни
Божана Троянова

Г-жа Цеца Цачева, председател на Народното събрание, връчва на проф. дфн Боряна Христова, директор на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, наградата „Библиотека на годината“

С ъ б и т и я

ГОДИШНИТЕ НАГРАДИ НА ББИА

Завърши Националната библиотечна седмица, преминала под надслов „Библиотеките – партньор в образованието“. За шести пореден път библиотеките привлякоха вниманието на властите и обществеността към проблемите и състоянието на сектора, но, което е много по-важно, аргументираха нарастващата си роля в информационното общество, в условията на криза и предложиха решения. Посланията на ББИА, ориентирани основно към образователната сила и мисия на библиотеките прозвучаха от 16 до 20 май. Застъпническата кампания беше реализирана с подкрепата на Фондация „Америка за България“. Официален гост на седмицата беше г-жа Лоурънс Дас – експерт по училищни библиотеки, вицепрезидент на Международната асоциация на училищните библиотеки, председател и координатор на Европейската мрежа за училищни библиотеки и информационна грамотност, секретар на секцията на ИФЛА за училищните библиотеки и ресурсните центрове. Националната инициатива получи широк обществен отзвук и беше отразена в медиите с публикации на библиотекари и журналисти, интервюта с представители на ББИА и предизвикани размисли. На тържеството за откриване на Националната библиотечна седмица на 16 май т.г. в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ бяха връчени за пръв път годишните библиотечни награди на ББИА от председателя на 41-то Народно събрание на Република България г-жа Цеца Цачева.

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ получи годишната награда „Библиотека на годината“ заради осъществените мащабни проекти, чиито резултати рефлектират не само върху библиотечния сектор у нас, но и представят страната ни достойно в международни програми и инициативи. По Проект „Дигитализация и запазване на писменото наследство на България“, финансиран от Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство, през ноември м.г. бе открит Дигитален център за ръкописи, книги и периодика. Дигитализирани са над 220 документа в 51 350 файла с подробни метаданни на български език, като част от тях са представени и на английски език. Документите са достъпни за ползване чрез интернет. Други значими проекти са: „ДАПИС“ и „Ръкописни и документални паметници от българските земи XIII–XVII в.“, финансирани от Фонд „Научни изследвания“; участието на Националната библиотека като партньор в проекта на ЮНЕСКО „Световна дигитална библиотека“. С проекта „Виртуална библиотека – България“ за първи път бе въведен в експлоатация нов електронен каталог на Националната библиотека на основата на софтуера COBISS. Каталогът съдържа 825 445 библиографски записи на български книги, дисертации, картографски и графични документи, видеозаписи и ноти от 1876 г. до наши дни, както и документи на други езици, постъпили в библиотеката от 1992 г. до днес. С този проект библиотеката става част от мрежата за обмен и споделяне на информационни

*Ваня Грашкіна, председател на УС на ББИА,
обявява началото на Националната библиотечна седмица*

ресурси, в която участват над 600 библиотеки от Балканския регион. През 2010 г. бе създаден за първи път Национален регистър на издаваните книги в България в сътрудничество с Асоциация „Българска книга“.

С годишната награда „Библиотекар на годината“ бе отличена **Славка Любенова Шопова** – главен библиотекар в Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, отдала 35 години на библиотечната професия, от които над 20 години за организацията на библиотечното обслужване в Народната библиотека „Иван Вазов“. Славка Шопова като научен сътрудник има богата изследователска дейност в сферата на

Славка Шопова – награда „Библиотекар на годината“

социологията на читателите и четенето, автор и организатор е на десетки тематични изложби, обучила е десетки млади библиотекари не само на професионални умения, но и на любов и всеотдайност към професията. Тя е с личен принос в усъвършенстване на организацията на библиотечното обслужване в Народна библиотека „Иван Вазов“, в развитието на ББИА като председател на Регионалното дружество и член на Управителния съвет няколко мандата.

Носител на годишната награда „Млад библиотекар на годината“ стана **Билияна Андреева Яврукова** – заместник-директор на Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“, за приноса

й за въвеждането на интегрираната БИС ALEPH 500 в Университетска библиотека, за реализацията на обучителна програма за персонала на библиотеката и академичния състав на университета, за дейността й по въвеждането на формат MARC 21 в Университетска библиотека и за публикационната й активност по съвременни професионални проблеми: машиночетими формати, обмен на метаданни и др.

Проявеното разбиране и съпричастност към проблемите на библиотеките и библиотечните специалисти от страна на г-жа Цеца Цачева беше високо оценено от цялата професионална общност.

Председателят на Народното събрание заяви категорично и ясно волята на законодателната власт в новия закон за предучилищното и училищното образование да регламентира статута и финансирането на училищните библиотеки и училищните библиотекарски да станат част от учителския състав. Към обещанията на законодателната власт се добавиха и тези на изпълнителната – в лицето на Министерството на културата, представено от заместник-министъра Тодор Чобанов, който се присъедини към позицията за включване на училищните библиотеки в библиотечното законодателство на страната.

На 17 май се състоя среща в МОМН на представители на ББИА с директора на Дирекция „Достъп до образование и подкрепа на развитието“ – г-жа Пенка Иванова. За участие в срещата бяха поканени и представители на Асоциация „Родители“, директори на столични училища и официалният гост на ББИА – г-жа Лоурънс Дас. Участниците в срещата се обединиха около общи позиции, на базата на които ББИА изготви следните предложения:

1. Да се формира работна група на експертно ниво под егидата на МОМН, в която да участват представители на заинтересованите страни: експерти от МОМН; експерти от ББИА; експерти в областта на училищното образование – директори на училища, учители; представители на асоциация „Родители“. В работната група да участват експерти, работили по създаването на концепцията на новия закон за предучилищно и училищно образование.

2. Да се изработи визия за съвременната училищна библиотека, която, след като се приеме от всички заинтересовани страни – МОМН, директори на училища, учители, ББИА, библиотечни специалисти, родители, да бъде включена в Концепцията за училищното образование. Проектозакон за предучилищно и училищно образование и да се предвиди съответен стандарт или текстове в другите стандарти за училищната библиотека.

*Биляна Яврукова – награда
„Млад библиотекар на годината“*

3. Да се направи проучване за сегашното състояние на училищните библиотеки и библиотечното обслужване на учениците. За целта ББИА предлага:

- да се разработи проектно предложение за осъществяването на национално изследване на състоянието на училищните библиотеки в страната, което да включва: разработване на анкета/анкетна карта; методология на проучването; провеждане на проучването;

- да се подготви обобщен доклад с резултатите от проучването;

- да се изготвят модели за функциониране на училищните библиотеки и карта на компетенциите на училищния библиотекар, на базата на резултатите от проучването и с оглед на изработени стандарти и показатели за дейността на училищната библиотека.

4. На основата на тези документи всяко училище, според спецификата на учебните планове и тяхното съдържание и насоченост, според характеристиката на конкретния район и други допълнителни критерии, предложени от работната група, да направи избор за ефективен модел за осигуряването на библиотечно-информационно обслужване на учениците и учителите от училището.

Г-жа Лоурънс Дас изнесе публична лекция, в която представи насоки за стратегии, политики и модели на училищни библиотеки. Още в първия ден на седмицата беше проведена и работна среща на гостенката с членове на УС на ББИА и представители на секцията на училищните библиотеки към асоциацията. Тя разказа за създаването и дейностите на Международната асоциация на училищните библиотекари, за европейската мрежа за училищни библиотеки и информационна грамотност и нейните програми и инициативи, даде практически съвети и консултации за застъпнически действия в рамките на всяко конкретно училище и сподели своя богат опит на училищен библиотекар и експерт, очерта насоките на ИФЛА за развитие на ефективни модели на училищните библиотеки.

В рамките на Националната библиотечна седмица беше представена преведената на български език книга „Насоки на ИФЛА за обществената библиотека“ издадена в 2000 екземпляра, които ще се разпространяват безплатно сред библиотеките. Преводът е изпратен в централата на ИФЛА, предоставен е свободно и в електронен вариант на сайта на ББИА в рубриката *Публикации – Издавания на ИФЛА*, както и на сайта на международната организация: *IFLA Public Library Service Guidelines*.

сп. „Библиотека“

СИСТЕМАТА COBISS В БЪЛГАРИЯ

НАДЯ КАРАЧОДЖУКОВА

На 11 май 2011 г. – патронният празник на Националната библиотека, бяха отличени нейни служители, допринесли за установяване на системата COBISS в България. В библиотечната седмица Националната библиотека получи и признанието на библиотечната общност в лицето на Българската библиотечно-информационна асоциация – тя бе отличена с приза „Библиотека на годината“ заради осъществяването на няколко големи проекта, един от които е проектът „Виртуална библиотека – България“, чрез който се въведе в експлоатация нов електронен каталог на Националната библиотека на основата на софтуера COBISS.

Зад това признание се крият няколко години огромна работа, за да може в нашата страна да се въведе библиотечно-информационната системата и организационният модел на COBISS.

Какво представлява системата COBISS и защо Националната библиотека избира да използва този продукт за автоматизиране на библиотечните процеси?

COBISS (Кооперирана онлайн библиографска система и услуги) е модел на система, който представлява платформите за националните библиотечно-информационни системи на Словения, Сърбия, Босна и Херцеговина, Македония и Черна гора и които са свързани помежду си в регионалната мрежа COBISS.Net. България също стана част от тази мрежа от 13 октомври 2010 г., засега само в лицето на Националната библиотека.

Мрежата и софтуерът се поддържат и развиват от Института за информационни науки (ИЗУМ) в гр. Марибор, Словения.

В COBISS библиотеките са свързани в единна информационна система със споделена каталогизация, споделена библиографска база данни COBIB, т.е. с общ своден каталог и локални библиографски бази данни на участващите библиотеки, база данни с участващите библиотеки, наречена COLIB, база данни с контролни функции CONOR и с редица други функции на т.нар. виртуална библиотека.

Системата COBISS.BG е независима библиотечно-информационна система в България със собствена споделена база данни COBIB.BG.

COBISS.Net

COBISS.Net е наименованието на мрежата, която свързва независимите (национални) кооперирани библиографски системи COBISS на отделните страни и техните системи за текуща информация за научните изследвания. От техническа гледна точка софтуерът COBISS дава възможност на съответния потребител да прехвърля библиографски записи от всяка от споделените библиографски бази данни COBIB, от каталога на OCLC (WorldCat) и от други бази данни.

Споразумението за създаване на мрежата COBISS.Net и свободен обмен на

библиографски записи, създадени в рамките на независимите библиотечно-информационни системи на Босна и Херцеговина, Македония, Словения, Сърбия и Черна гора, е подписано в Белград през февруари 2003 г., а през ноември 2006 г. и от проф. д-р Боряна Христова, директор на Националната библиотека.

COBISS.Net е информационна мрежа, която осигурява прозрачност на интелектуалната продукция. Разширяването на мрежата COBISS.Net представлява ефективна форма на подкрепа на межкултурния диалог и, като последица от това, по-добро разбиране и по-ефикасно сътрудничество в региона на Балканите.

Предимствата на системата COBISS:

- *продължителност на прилагане и непрекъснато усъвършенстване;*

Концепцията за системата COBISS съществува повече от 20 години и началото ѝ е поставено в бившата вече Югославия. През декември 1987 г. тогавашната Асоциация на югославските национални библиотеки приема споделената каталогизация като обща основа на националната библиотечно-информационна система и системата за научна и техническа информация на федерацията. След разпадането ѝ ролята на информационна и библиографска служба и задачите по разработване на организационни решения и програмно осигуряване са поети от Института за информационни науки (ИЗУМ) в Марибор, Словения. Със солидната финансова подкрепа на някогашното федерално Министерство на науката и технологията е изградена компютърна и библиотечна мрежа, в която през 1991 г., при разпадането на Югославия, са свързани 55 библиотеки от всички съюзни републики и региони. Първоначално библиотеките извън Словения се оттеглят от системата за споделена каталогизация, но по-късно почти всички постепенно подновяват сътрудничеството с ИЗУМ и днес изграждат своите независими информационни системи на основата на платформата COBISS. ИЗУМ сътрудничи със страните участници чрез техните национални библиотеки.

- *възможност за споделена каталогизация (т.е. стандартизирана и споделена обработка на библиотечни документи и единно управление на каталозите и библиографиите) и каталогизиране на всички ресурси в една база;*

Библиотеките, участници в COBISS, са свързани в единна система със споделена каталогизация, библиографска база данни COBIB и локални библиографски бази данни на участващите библиотеки.

Споделената каталогизация е изградена на основата на кооперирано събиране и разпределена обработка на данните, което дава възможност за рационално разделение на труда и спестява време при трудния процес на обработване на библиотечните материали. Достатъчно е всеки документ да се каталогизира еднократно след което записът става достъпен онлайн за всички участници в системата чрез споделената библиографска база от данни COBIB.

Прехвърлянето на записи от сводния каталог в локалните бази е възможно, тъй като структурата на библиографските записи и на обобщените служебни данни е една и съща за споделената база данни COBIB и за локалните бази данни на всички участващи библиотеки. Локалните бази данни съдържат и еднакво структурирани данни за фонда, отнасящи се за конкретен екземпляр, които са от основно значение за функционирането на отделната библиотека и представянето му в електронния каталог.

Характерна особеност на споделената каталогизация е тясната връзка между локалните бази данни/каталози на индивидуалните библиотеки и споделената библиографска база от данни.

За обмен на данни в системата COBISS се използват форматите COMARC/B за библиографските записи, COMARC/A за контролните данни и формат COMARC/H за данните за фонда. Първите два формата са базирани върху формата UNIMARC, а третият е разработен изцяло от IZUM.

При споделената каталогизация в режим онлайн данните се въвеждат в локалните компютърни системи (сървъри). Така в тях се създават и поддържат локални бази данни, а същевременно върху сървъра на библиотечно-информационната служба се генерира споделената библиографска база данни COBIB. Едновременно с това в режим онлайн се извършва индексирание с над 100 индекса за търсене на библиографски, контролни и служебни данни.

• предоставяне на пълна документация за работа и интерфейс на български език;

Под авторското право на ИЗУМ са създадени ръководства за работа във всеки модул от системата COBISS. Те са преведени на български език и се предоставят на всяка библиотека при включването ѝ в системата. Интерфейсът, който се използва, е също на български език.

• подготовка на персонала чрез провеждане на обучителни курсове;

Чрез Националния център COBISS ИЗУМ организира курсове за обучение за работа във всеки модул на системата.

• участие във вземането на решения за развитието на системата.

Решенията за развитието и функционирането на Националната библиотечно-информационна система се вземат от Съвета на участниците в COBISS, съставен от представители на всички видове библиотеки (национални, публични, академични, специални, училищни), избрани в съответствие с общия брой библиографски записи, които са включили в споделената библиографска база данни COBIB.

Библиотечно-информационната система, построена на платформата на COBISS се изгражда в сътрудничество между Национален център COBISS, създаден към Националната библиотека, и библиотеките, участващи в системата за споделена каталогизация.

Националният център COBISS е институция, чиито основни отговорности включват:

- *планиране и координиране на дейностите по свързване на библиотеките в компютърна мрежа;*
- *осигуряване и поддържане на общ компютърен и комуникационен капацитет за осъществяването на функциите на централните служби;*
- *осигуряване на софтуера COBISS и на наръчници за споделена каталогизация, за локални дейности и други услуги;*
- *управление на споделената библиографска база данни COBIB;*
- *осигуряване на професионална помощ на библиотеките при набавяне, инсталация и поддържане на компютърно оборудване;*
- *организиране на обучение и професионално съдействие на библиотеките и на останалите потребители на софтуера и услугите на COBISS;*
- *подпомагане на библиотеките при конвертиране и прехвърляне на данни от други системи;*
- *установяване на съответствието на квалификацията на библиотечния персонал за целите на споделената каталогизация (в сътрудничество с националната библиотека);*
- *организиране на достъп до чуждестранни информационни служби и бази данни чрез договаряне на условия за консорциум.*

В рамките на библиотечно-информационната система, базирана на платформата на COBISS, библиотеките могат да имат статут на:

- *библиотека с национална отговорност, определена за националната библиотека, която участва активно в споделяната каталогизация и изпълнява специални задачи (напр. каталогизация на националната издателска продукция, обучение на библиотекари, проверка на квалификацията и уменията на каталогизаторите, контрол върху качеството на каталогизацията и т.н.);*

- *пълноправен участник – такъв статут получават библиотеки, които участват активно в споделяната каталогизация и могат – след предварителна проверка на квалификацията и уменията на техните каталогизатори, да предоставят свои записи в споделяните библиографски бази данни. Докато не получат официално разрешение, каталогизаторите нямат право да въвеждат записи в споделяните бази данни. Те могат само да свалят записи от споделяната база данни COBIB и да ги съхраняват в своите локални бази данни.*

В основата на споделяната база данни COBIB.BG е електронният каталог на Националната библиотека.

Участниците в системата използват комуникативния формат COMARC и с тази цел библиографските записи бяха конвертирани в него. Конверсията се осъществи в сътрудничество между ИЗУМ и библиотеката. Процесът започна в края на 2006 г. и продължи до инсталирането на COBISS.BG в реална среда и създаването на първия библиографски запис на 18.10.2010 г.

За да се стигне до този момент, в продължение на около 4 години се работеше по конверсията на библиографските записи, превеждането на форматите за обмен на данни COMARC/B (за библиографски данни), COMARC/A (за контролни данни) и COMARC/H (за данни за фонда), ръководствата за работа в отделните модули, интерфейса на софтуера и на онлайн каталога. Конвертирани са 812 232 записа на монографии, дисертации, периодични издания, статии от вестници и списания, картографски и некнижни материали. Проведеха се курсове за обучение в модулите на COBISS3. До края април 2011 г. са обучени 130 служители на библиотеката, а сертификат за работа в системата на споделяна каталогизация имат 52.

От 18.10.2010 г., когато започва реалната работа в системата, до края на май т.г. базата е нараснала с 13 213 библиографски записа и наброява 825 445.

Служители на библиотеката допринесоха много за сегашното състояние на библиографските записи. Бяха положени много усилия, за да могат различните бази, създавани през годините и поддържани в библиотеката, да бъдат във вид, подходящ за качествена конверсия. Бяха редактирани и допълнени записите, създадоха се алгоритми за прехвърлянето на всяка отделна база.

Успоредно с процеса на конверсия, се превеждаше придружаващата документация, подготвяха се и се адаптираха курсове за обучение. Обучаваха се служители, а една част от тях се явиха на изпити за получаване на лиценз за работа в системата за споделяна каталогизация. Продължава работа по адаптирането на софтуера за специфичните за Националната библиотека дейности – статистика за НСИ, изданията на Националната библиография и Index Translationum.

Успешното завършване на първият етап от изграждането на системата и натрупаният опит ни дават увереност, че включването и на други библиотеки към системата COBISS ще бъде по-бързо и с по-малко усилия.

30 ГОДИНИ ДЕН НА БИБЛИОТЕКАРЯ В ШУМЕНСКАТА РЕГИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА

ЙОВКА РЪЦЕВА

Следвайки посланията на нашите предшественици Стилиян Чилингиров и Васил Класанов (основател на Българския библиотекарски съюз, редактор на първите списания – „Библиотекар“ и „Библиотечна мисъл“) да спазваме традициите и да създаваме нови, на 11 май 2011 г. за 30-ти пореден път отбелязахме Деня на библиотекаря.

По предложение на Екатерина Янчева – тогава директор на Окръжната библиотека и на Окръжна дирекция „Библиотеки“ в Шумен, този ден се чества като наш професионален празник. Вече 30 години 11 май е празник на библиотечните и информационните специалисти от всички видове библиотеки на Шуменска област, а от 2006 г. с постановление на МС е и с национално честване за библиотечната колегия от страната.

Спомням си първото честване през 1981 г. – бе официално и вълнуващо. Организирано от Дирекция „Библиотеки“, то се превърна в начало на хубава традиция за колегите от Шумен и областта. Гости на празника бяха ръководители на града и окръга и Константинка Калайджиева – член на бюрото на Комитета за култура и директор на НБКМ. Тя поздрави всички колеги с празника и с новата сграда и връчи 125 тома старопечатни книги на Шуменската народна библиотека. Тържеството продължи с награждаване от директора на Дирекция „Библиотеки“ на изявилите се библиотечни колективи от Шуменски окръг, след което бе подписан договор за сътрудничество и взаимопомощ между Окръжната библиотека в Шумен и НБКМ. Богатата художествена програма бе поздрав към библиотечните специалисти и гости на празника.

През следващите години Денят на библиотекаря бе отбелязван неизменно на 11 май, но с разнообразни прояви – експониране на изложби, театрални постановки от театри в Шумен и от страната, рецитали... От няколко години в центровете на всички общини се организира празник за библиотекарите от читалищните и училищните библиотеки на съответната община.

През тази година гости на празника бяха представители на библиотеките от Цариброд, Кралево и Лазаревац в Република Сърбия. Събитията, които организирахме, бяха кръгла маса „Библиотеки без граници: споделен опит за работата с деца“ и изложба „EXLIBRIS“, организирана в две части – първата, традиционна, документално отразява идеята за строеж на нова сграда, първата копка и официалното откриване, а втората част, под формата на видеоклип, представя различните сгради, в които е била библиотеката, както и помещенията от сегашната сграда, дейностите и съби-

тията, случващи се в тях. Следваща проява за деня беше традиционната среща на поколенията библиотекари, работили в Регионалната библиотека, и представители на библиотеките от Шуменска област – с коктейл и празнична програма.

Тази година празникът беше двоен, тъй като и библиотечната сграда навърши 30 години. Очаквана дълги години от библиотекарите и гражданите на Шумен, строена с прекъсвания в продължение на 15 години, също през 1981 г. тя официално бе открита като първи обект на празненствата за 1300-годишнината от създаването на България. Много дълго библиотеката се е помещавала в различни сгради, отделите са били разпръснати в помещения под наем, а за организирането на изложби, конференции и културно-масови прояви са наемани зали. Книгохранилищата са се намирали в 7 отдалечени сгради в града и близки селища от общината. По тази причина някои от поръчките за библиотечни документи са изпълнявани един път седмично.

Новата сграда е проектирана от арх. Бояна Боздуганова от Главпроект – София, с главен консултант – корифеят по вътрешна архитектура и обзавеждане на библиотеки Здравко Дафинов от НБКМ, който участва активно и при разполагането на стелажите и мебелите. При откриването на сградата арх. Боздуганова бе наградена с орден.

Подготовката на колекциите за преместване, дезинфекцията им и организацията е осъществена от библиотечния персонал – тогава от 25 души, с директор Недка Лалева. През 1980 г. в рекордно кратък срок – по-малко от три месеца, колективът с помощта на гражданите на Шумен и курсанти от Военното училище пренася близо 700 000-ния фонд в новата сграда. Поради необходимостта от организация на фондовете и липсата на достатъчно персонал, първоначално обслужването на читатели е през ден. По-късно, след извършване на наблюдение на място на работните места от специална комисия от Комитета за култура, са отпуснати нови библиотечни бройки и персоналът през 1981 г. достига до 84 души. Новата сграда предоставя възможност за събиране на всички колекции и отдели на едно място, за разгръщане на богата и многостранна дейност.

Днес библиотеката разполага с 3 просторни читални, със Заемна на две нива, с Детски отдел със заемна и читалня със самостоятелен вход, каталожна зала и информационен център, дигитално студио, конферентна, заседателна и изложбена зала, обучителен център по програма „Глобални библиотеки“, просторно фоайе с роял. Книгохранилищата са на 7 нива и имат достъп от всички читални, без да се пресича пътят на читателите. Залите на РБ „Ст. Чилингиров“ ежедневно се посещават от голям брой читатели, провеждат се конференции, семинари, срещи с творци, експонират се изложби, прожектират се филми и др.

Сградата, специално проектирана и строена за библиотека, разположена в центъра на град Шумен в прекрасен парк, е нашият втори дом. РБ „Ст. Чилингиров“ съхранява книжовното богатство, тя помни труда, емоциите и енергията на своите стопани и читатели... Днес и за идните поколения.

КНИГА И ЦВЕТЕ ЗА 23 АПРИЛ

ВАСИЛ ЗАГОРОВ

Университетът по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) организира седмица, посветена на Международния ден на книгата и авторското право – 23 април. Честванията се проведеха в сградата на висшето учебно заведение между 18 и 21 април със съдействието на Асоциация Българска книга (АБК) и Столична библиотека.

Събитието беше открито от ректора на УниБИТ проф. Стоян Денчев, който връчи новоучредената награда за приноси по опазването и развитието на българската книжовна култура – „Четящият човек“ (Homo Legens). С приза бяха отличени дългогодишният директор на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – Боряна Христова, председателят на АБК – Веселин Тодоров и Спаска Тарандова – зам.-директор на Столична библиотека. Във връзка с традицията на празника, който започва да се отбелязва в световен мащаб по инициатива на ЮНЕСКО от 1995 г., присъстващите бяха посрещнати с цветове и книги.

Приятният повод и множеството актуални теми и проблеми в полето на книгата събра на едно място хора от бизнеса, учени и студенти, които проведеха полезен и интензивен диалог. Своя дългогодишен опит в работата им с книгите споделиха миналогодишните Рицари на книгата – Марина Даринова (БНР) и Петър Величков (НБКМ), които разказаха интересни случки и емоционални преживявания от професионалната си практика. Елена Павловска представи уникалното фототипно издание на значимия руски ръкописен паметник „Лицевой летописный свод“, съставен през XVI в. по повеля на първия руски цар Иван IV Грозни. Не по-малко интригуваща беше и публичната лекция на Мартин Хайде от Университета „Филипс“ в Марбург, Германия – „Предаването на Новия Завет от прахристиянството до Ренесанса“. Той запозна присъстващите с особеностите на ръкописната графосфера и с интересни факти около опитите за изучаване на новозаветните библейски текстове. В тази връзка беше и пътуващата изложба на Стефан Пилц, в която бе представена с нагледни образци и беседи хилядолетната история на Библията. За студентите и гостите бяха направени демонстрации с копие в реален мащаб на печатаната преса на Йоханес Гутенберг. Отделно в библиотеката на УниБИТ беше подредена изложба, която онагледя развитието на българската книгоиздателска продукция през първата половина на XX в.

Вторият ден от програмата беше отделен за разискване на сериозни теми, свързани с настоящата ситуация в областта на книгата, авторското право, четенето и перспективите пред българската книжовна култура. Кръглата маса беше открита от Веселин Тодоров (АБК), който с цифри и факти запозна присъстващите с основните акценти и проблеми, определящи посоките за развитието на родния книгоиздателски бизнес. В есето си „Книгоиздаване XXI век – утопии и реалности“ Алберт Бенбасат призова да се премести фокусът от дребните ежедневно предъвквани теми и да се обърне по-голямо внимание на промените, налагани от агресивно развиващата се технократска тенденция, която не ни отваря вратите на познанието, а ни прави по-малко грамотни, по-затворени и по-инертни. Ръководителят на „Дигитална библиотека“ към НБКМ Цветанка Панчева отчете развитието в процеса по дигитализирането на

българското книжовно наследство и заяви, че пред обществото ни предстои много работа за опазване на родната памет. Положителни практики сподели с гостите и зам.-председателят на Българското патентно ведомство – Анка Червенкова, която представи новите моменти в работата на тази значима в съвременното общество институция. В доклада си Таня Тодорова изложи интересни факти по темата „Европеана – дигитално съдържание и авторскоправни аспекти“.

Ректорът на УниБИТ проф. д-р Стоян Денчев връчва наградата „Четящият човек“ (Ното Legens) на проф. д-р Боряна Христова
Снимка Камелия Пласка

Паралелно със строго научната част бяха организирани за и от студентите множество разнообразни инициативи, които освен че осигуриха динамичност на честванията, показаха отличната им подготовка. Още на 15 април те четоха приказки на първокласници в Детско-юношеския отдел на Столична библиотека и успяха да организират истински празник за малките читатели. Бъдещите висшестепени се включиха в създаването на буккросинг зона, като в рамките на честванията успяха да обменят идеи по тази интересна тема със Спаска Тарандова, която представи опита на Столична библиотека в свободния обмен на книги, и с Милена Златарова от Букманиак – организация за регистрация, четене и препредаване на „свободни книги“.

Допълнително настроение по време на разговорите на кръглата маса създаде присъствието на младите български писатели Богдан Русев и Васил Георгиев. Освен че прочетоха откъси от последните си сборници „Разкази Light“ и „Деград“, те обмениха идеи със студентите за темите и емоциите, които стимулират творческото писане. Важен за бъдещите им колеги беше споделият опит по издаването, разпространението и популяризирането на произведенията им. В дискусията за творческия процес се включи и режисьорът Явор Гърдев. Известният български блогър Григор Гачев говори по проблемите на свободните лицензи и даде сериозни теми за размисъл по отношение на бъдещето на писмената култура, която често се пиратства и плагиатства, но понякога започва да се задъхва под тежестта на нормативната регулация.

Самите студенти също представиха в собствени тезиси въпросите, свързани с книгата, които ги вълнуват най-много. Юлиан Лазаров запозна академичната общност с „Анкетно проучване на отношението към книгата и авторското право сред студентите от УниБИТ“. Резултатите от проучването недвусмислено показаха, че празнуването на Международния ден на книгата се посреща добре в университетските среди, което убеди и младите учени под ръководството на проф. Денчев, че инициативата трябва да се проведе и догодина. Студентите размишляваха още върху бъдещето на книгата, промените в медийна среда, цензурата, а Димана Янкова представи дистанционно интервю с нашумелия български писател емигрант Захари Карабашлиев.

Студентите имаха възможност да се запознаят с продукцията на Smart Arts – млад и амбициозен екип от художници, полиграфисти и дизайнери, които представиха пред тях различни продукти на книжовната култура. Самите те, под ръководството на Пламена Стоянова от Flame's Art Studio, изработиха ръчно свои собствени книжки. Честванията на Международния ден на книгата завършиха с парти в двора на УниБИТ, на което бяха връчени наградите за есе и плакат на тема „Книгата в моя живот“. Бяха раздадени парични и материални награди, които повдигнаха настроението и създадоха допълнителен интерес сред участниците и зрителите. На тези, които не успяха да грабнат вниманието на престижното жури, пожелаваме да хапят повече време и мастило, защото времето за следващото честване на Международния ден на книгата и авторското право наближава. Той ще се проведе, още повече, че ЮНЕСКО оцени възприемането на инициативата от страна на УниБИТ. Подобни събития са добър повод за сътрудничеството между организациите и институциите, ангажирани с опазването, развитието и популяризирането на книжовната култура, което беше доказано и от отзивчивостта на АБК, Столична библиотека, български издателства и автори.

Н О В И Н И • Н О В И Н И

Секцията на училищните библиотекари към ББИА става национална

На 9 и 10 юни т.г. в Благоевград бе проведена ХХІ национална конференция на Българската библиотечно-информационна асоциация.

Софийската секция на училищните библиотекари взе участие с доклада „Съвременен модел на организация на библиотечно-информационно обслужване в училищната библиотека“. Той бе посветен на организацията и функционирането на съвременните училищни библиотеки, на съчетаването на традиционните методи при работа с читатели с новите информационни технологии. Докладът изнесе Даниела Цветкова – зам.-председател на секцията, и беше съпроводен и с презентация.

Представители на секцията се срещнаха и с училищни библиотекари от Благоевград – от Национална хуманитарна гимназия, 7-мо СОУ „Кузман Шапкарев“, Национална гимназия по строителство, архитектура и геодезия „Васил Левски“ и Природо-математическа гимназия „Акад. Сергей П. Корольов“, а също и с методиста на Регионална библиотека „Димитър Талев“ – Благоевград. Те бяха запознати с работата на секцията до този момент – срещи и документи, целящи включването на училищните библиотеки в новия Закон за средното образование, създадените онлайн каталог, електронни бюлетин и списание. Посетени бяха няколко от училищните библиотеки в града – уютни и приятни места, притегателни центрове за всички учещи и работещи в съответните училища.

С тези срещи се постави началото на превръщането на Секцията на училищните библиотекари към ББИА в национална.

VII СТУДЕНТСКА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ И ИЗЛОЖБА

АНГЕЛ ЧОБАНОВ

VII студентска научна конференция и изложба на УниБИТ „Информацията – фактор, мисия, истина“ беше посветена на националния празник на българската просвета и култура и на славянската писменост – 24 май, на 135-годишнината от Априлското въстание и на 100-годишнината от създаването на Съюза на народните читалища.

В Деня на отворените врати на УниБИТ на 20 май студентите представиха 73 доклада в три секции („Библиотекознание, библиография, книгознание“; „Информационни технологии“; „Културно-историческо наследство“) и на Кръгла маса по проблемите на рецензирането.

В традиционното си слово към студентския научен форум ректорът на УниБИТ проф. д-р Стоян Денчев обобщи, че личността на учения – изследовател, творец, архитект на настоящето и бъдещето, е генератор и двигател на трансформацията на информацията в знание.

В центъра на вниманието на форума беше англо-руско-българският речник по библиотечна и информационна дейност, публикуван в съавторство на преподавателите от УниБИТ и проф. Дж. Ричарсън (САЩ), проф. Е. Р. Сукиасян (Русия) и техните научни екипи. Интерес предизвикаха студентските проучвания по създадената в УниБИТ е-библиотека EVRISTIANA и станалите вече традиционни за университета проучвания по Паисиадата (информационно-лексикален разрез), информационната карта на нестинарството (този път бяха сравнявани национални костюми от Иран и България)...

Експерти на форума – наред с преподавателите на УниБИТ, бяха и водещи специалисти от Българската академия на науките и Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Научният студентски форум се проведе в присъствието на общественици, дейци на културата, изследователи и практики на библиотечно-информационната социокommunikativна сфера, представители на държавната администрация, дипломати, духовни лица. Студентите бяха приветствани от президента на Република България, от научния секретар на БАН, от ректори и преподаватели на университети и от директори на библиотеки. В словото си към присъстващите поетесата Лиляна Стефанова изрази възхищението и искреното си вълнение от разгръщащото се научно и културно движение в УниБИТ.

Научната конференция беше предшествана от студентската Академична интертекстуална аксиология „Песен на песните“ – част от ораторията „Бяла светлина“, посветена на историята на българското изящно слово.

В своеобразен кораб на духа, който метафорично изобразяваше идеята „България на кръстопът между стихии“, бе организирана сценографията на композицията, дело на проф. д-р Александра Куманова и литературния критик д-р Николай Василев (автор на многогодишно проучване по проблематиката на интертекстуалната аксиология, защитено във вид на дисертационен труд).

В приповдигнатата и особено тържествена атмосфера прозвучаха фрагменти от знаменити музикални творби и любимата песен на Васил Левски „Отдавна ли си, момне ле, калугерица“. В интеракцията бяха включени стихове на поетите Николай Лилиев, Елисавета Багряна, Атанас Далчев, Дамян Дамянов, Борис Христов, Маргарита Петкова и др., съчетани с подбрани текстове от „Песен на песните“, Светото евангелие от Матей и от Йоана; Първо послание на св. апостол Павел до Коринтяни и Пространно житие на св. Петка Търновска от св. Евтимий Търновски.

„БИБЛИОТЕКИТЕ В ОБЩЕСТВЕННОТО ПРОСТРАНСТВО“ – РАЗГОВОР С ПРОДЪЛЖЕНИЕ

ЕЛИ ПОПОВА

В края на XX в. и началото на новото столетие в развитите държави на Европа и по света се забелязва активно строителство на нови библиотечни сгради. Този период е белязан и с промяна на парадигмата за библиотеките, тяхното присъствие в живота на хората и участието им в развитието на обществото. Най-съществената причина за тази концептуална промяна е, разбира се, неவிжданото дотогава развитие на технологиите в областта на информационния обмен и комуникационните системи. Като цяло, информационните и комуникационните системи променят коренно стила на работа и живот на хората, носят визията на модерното общество. Експлозивното технологично развитие се отразява много съществено върху възможностите, средствата и средата за осъществяване на услугите от страна на библиотеките.

Днес, в модерното информационно общество, библиотеките са места за достъп до информация и комуникация, за срещи и за образование, за изследователско-професионална дейност и за социални контакти. В своите съвременно интерпретирани услуги те обединяват социологически, архитектурни и функционални аспекти на градската среда. Променените потребности, свързани с различно поведение и необходимост от четене и набавяне на информация, както и свързаните с тях изисквания за различни услуги и очаквания от страна на библиотечните потребители в научното и информационното общество, влияят върху пространствените концепции за библиотеките.

В библиотечната практика вече са ясно проявени и очертани необходимите нови професионални компетенции на библиотекарите в библиотеките и в информационните центрове, както и нуждата от установяването на по-тесни връзки с други сфери на професионална дейност – информационно-комуникационни технологии, архитектура, психология, социология, вътрешен дизайн и др. Тези утвърдили се потребности, дават повод за задълбочени дискусии, които да оптимизират връзките между специалистите, ангажирани в изграждането и структурирането на библиотечното пространство и функционирането на съвременните библиотеки.

Идеята за събитието, което Българската библиотечно-информационна асоциация и Гьоте-институт реализираха през април т.г., беше породена именно от трайните тенденции в световната и европейската практика за преоценка на библиотеката като обществено пространство и новата визия за ролята на библиотеката като място – реално и виртуално.

За първоначално представяне на темата беше избран смесен формат, включващ лекция, презентационна част, дискусия и уъркшоп. Тази смесица от елементи на

различни форми беше предизвикана от богатството на теоретични и практически възможности да се пристъпи към темата. За участие в семинара – така общо нарекохме първата част на събитието, бяха поканени колеги от цялата страна – библиотечни специалисти, предимно ръководители на обществени, университетски и научни библиотеки. Поканата беше разпратена и до представители на местните власти, доколкото от тях зависи осигуряването на средства и подкрепата за съвременното развитие на библиотечните институции по места. Разширихме поканата и към хора, външни за гилдията, но представляващи професионални общности, свързани с библиотеките, и имащи отношение към темата, главно архитекти. В допълнение се състояха два уъркшопа за 2 групи от по 20 участници: за участниците от страната на 14 април от 13.30 до 16.00 ч. и за участниците от София – на 15 април от 10.00 до 13.30 ч.

С активното съдействие на колегите от Гьоте-институт и благодарение на усилията лично на г-жа Бианка Рекенбайл – ръководител „Информация и библиотеки“, беше издирен подходящ, актуален немски експерт в тази област, чийто интересни изяви привличат вниманието към неговите идеи и дейности. Беше осъществен контакт с него и получено съгласието му да участва в тази съвместна инициатива. Така гост лекторът на събитието стана библиотечният социолог г-н Олаф Айгенброд. Той има интересна и богата биография на млад човек с нов и модерен подход към проблемите за организирането на библиотечното пространство, проблемите на библиотечната психология и социология. Олаф Айгенброд ръководи „Специализираната библиотека за език, литература и медии“ към Хамбургския университет и преподава в Института за библиотечни и информационни науки към Хумболтовия университет в Берлин. Той е член на национални и интернационални комисии за библиотечно строителство и е съветник по различни архитектурни проекти. Освен практическите теми – библиотечно строителство, ползването на библиотеките и проектен мениджмънт, той се занимава теоретично с библиотечна социология и ползване на библиотеките. Автор е на многобройни публикации по тези теми и е един от издателите на специализираното списание *Forum für Bibliothek und Information* (BUB). „Новата немска библиотека е също и всекидневна стая“ – е крилата фраза, изречена в разговор на Олаф Айгенброд с немски журналист, която в голяма степен изразява и неговото разбиране за съвременната библиотека.

Фразата на немския експерт отразява и един възможен подход към темата за библиотечното пространство в XXI в. Тук се включват аспекти, свързани с вида на новите библиотечни сгради, но и с осигуряването на удобство и комфорт при разпределението на пространството в тях, съобразено с повсеместното приложение на новите технологии в осигуряването на библиотечните услуги и с новия начин на работа както на библиотечните специалисти, така и на самите потребители.

В деня преди събитието г-н Айгенброд успя да посети три от най-забележителните библиотеки в София – Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Университетска библиотека към Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Столична библиотека. Немският учен даде интервю пред журналистката Дарина Маринова за предаването „Артефир“ на програма „Христо Ботев“ на БНР.

Събитието започна с интересна картинна презентация, подготвена от модератора на семинара – доц. Александър Димчев – декан на Философския факултет на Софийския университет. Кадрите преведоха участниците през пластовете на историята и ги пренесоха в бъдещето, като представиха грандиозни библиотечни

сгради и библиотечен интериор на най-известните световни библиотеки, носещи не само познатия дух на традицията, но и неочаквани, построени с размах и въображение сгради, отправящи в бъдещето.

Младият учен завладя аудиторията с представяне на философски и практически аспекти за присъствието на библиотеката в живота и в потребностите на научните общества, и в общественото пространство в обстойната си лекция на тема „Библиотеките в общественото пространство: научните общества и неформалната партиципация“. Лекцията беше наситена с богати илюстрации и картини от съвременни библиотеки в Германия и Дания. Изключително интересни хрумвания, научно обосновани решения, смели идеи и успешна реализация, ефективно и модерно разпределение на библиотечното пространство, съобразено с търсенията и очакванията на потребителите, задълбочен социологически анализ и преглед на библиотечната практика – всичко това и още много други акценти прозвучаха в лекцията на госта. Подходът му да представи ролята на библиотеката и отношението ѝ към различните типове общества, както и към индивида и социалните групи на тези общества, съответно на динамиката, характера и промяната на техните потребности, беше изключително успешен.

Втората част на семинара включваше презентации на българските участници. Техният подбор беше направен по определени критерии, които целяха да се застъпят важни акценти от библиотечната ни практика в рамките на темата. Ето защо съвсем естествено беше включена презентация на Аня Михова, директор на Регионална библиотека „Христо Смирненски“ – гр. Плевен. Това е единствената обществена библиотека в България, която се помещава в сграда, проектирана и предназначена за библиотека. Открита е сравнително наскоро – само преди две години, но нейният проект е започнал още преди 30 години. Самото построяване на единствената нова библиотечна сграда в България има своята криволичеща съдба. Беше изключително интересно да се представи пред аудиторията историята на промяната и доразвиването на идеята, в която се отразява трансформацията на обществената парадигма. Започнатата и проектирана в съвсем друго време, съобразена с изискванията му, сградата преживява сериозна реконструкция – още преди да бъде реализирана. Довършването на проекта, случило се в твърде различно време, в съвършено различна технологична среда и нови изисквания и очаквания на потребителите, още веднъж доказва, че и библиотеките – като обществени институции, са проекция на обществените процеси, промени и потребности. Много богато илюстрирана със снимки от новата библиотека, направени от самите библиотекари, презентацията даде подробна представа на участниците за подхода в усвояването на библиотечното пространство.

Друга важна тема в българската действителност е реновирането и опазването на сградите – паметници на културата, в които се помещават библиотеки и които трябва да поемат и внедрят в своето всекидневие новите технически средства, с които си служи библиотеката, без това да наруши или повреди облика на сградата. На тази част от темата беше посветена презентацията на директора на Регионалната библиотека в Русе – Румян Ганчев, озаглавена „Библиотечните пространства в РБ „Любен Каравелов“ – Русе – желания и реалност“. Акцентът главно бе върху проблемите по стопанисването на сградата, липсата на средства за основен ремонт с цел запазването ѝ като паметник на културата, а също и приспособяването ѝ към новите технологии, влиянието на увеличения брой технически средства и предизвиканата от тях промяна в организацията на труда на библиотекарите. Въпреки остро стоящите

проблеми, беше показано и изтъкнато как библиотеката намира начини да функционира ефективно и да запазва своето значимо място в културния живот на Русе.

На мястото на библиотеката в наситената със събития и явления градска културна среда беше посветена и презентацията на заместник-директора на Столична библиотека – Спаска Тарандова, озаглавена „Столична библиотека в културната среда на София“. Изборът на градска библиотека беше провокиран от специфичните условия, при които библиотеката развива своята дейност – изключително динамична и разнообразна културна среда на столичния град, с много други библиотеки на територията му, с много възможности за достъп до информация. В тези различни от всеки друг град условия Столична библиотека намира своята „ниша“ за културни продукти и услуги и заема видимо място в културния афиш. Презентацията не остави без разглеждане и трудно решимите проблеми по отношение на сградата, която също е паметник на културата, но ситуацията допълнително се усложнява поради факта, че е населена от различни институции. И тази лекция беше снабдена с обилен снимков материал, който илюстрира предприетите кардинални промени в организацията на обслужването, впечатляващия културен живот и най-разнообразните инициативи на библиотеката.

Особено интересен акцент постави презентацията на арх. Надя Стаматова на тема: „Библиотеките през погледа на един български архитект“. Един български архитект с разностранни интереси и способности, който даде погледа на „другия специалист“ върху библиотечните проблеми. Авторката ни разходи в историята и настоящето, за да покаже как основната тенденция за българските библиотеки през годините е приспособяването на различни по предназначение сгради за библиотеки. Арх. Стаматова сподели своя опит от проучването на проблемите в България с наблюденията и познанието, което има за подхода в развитите страни, където се проектират и изграждат сгради, специално предназначени за библиотеки и обясни как това се отразява положително върху тяхното ефективно функциониране и оптимално разпределение. Един от направените от нея изводи бе необходимостта от съвместно опознаване и сработване на архитекти и библиотекари, за сближаване на разбиранията и позициите им при създаването на новите библиотеки.

Проведената след презентациите дискусия даде възможност на участниците да зададат допълнителни въпроси към лекторите. Със своята активност аудиторията показа, че темата е подходящо подбрана, актуална и навременна.

Двата уъркшопа дадоха свобода на въображението на участниците, които трябваше да представят своя визия за свободно избрана част от библиотеката, изградена според изискванията на новата информационна среда и на потребителите. Повечето от колегите изградиха своето предложение на базата на конкретния си опит за библиотеката, в която работят. Имаше и по-цялостни или абстрактни идеи, иновативни предложения и библиотечни мечти.

Проведеното събитие потвърди предварителната нагласа и убеждението, че навлизаме в интересна и благодатна тема, която ще привлече вниманието и занаят пред, ще предизвиква въображението и професионалните умения на специалисти от различни области. Темата бе част от програмата на Гьоте-институт „Библиотеката като място“. Надяваме се, че бъдещето ще предостави нови възможности за полезна професионална изява на дългогодишното и успешно партньорство на ББИА с Гьоте-институт.

НОВАТА НЕМСКА БИБЛИОТЕКА Е И ВСЕКИДНЕВНА СТАЯ

Библиотечният социолог Олаф Айгенброд за архитектурните
тенденции, за ролята на библиотеката като място
за социални срещи и за уюта като признак за качество

- Господин Айгенброд, изглежда в момента стратегията на библиотеките и на библиотечните съюзи е за цялостно дигитализиране на фондовете, а така логически се стига до обезсмисляне на библиотеката като конкретно място. Въпреки това в Германия продължават да се създават нови, впечатляващи библиотечни сгради. Защо?

- Защото библиотеката е важна като конкретно място тъкмо в епохата на дигитализацията. Само че сега акцентите са се изместили. Днес библиотеката не е място за съхранение на книгите, а е едно социално пространство, където потребителите се срещат при четене или сърфиране в мрежата: като кафенетата с безжична връзка, не се нуждаем кой знае колко от тях, но въпреки това са популярни. Търсенето на подобни социални пространства, които създават у хората някаква сигурност и определена идентификация, се повишава с все по-голямото дигитализиране на ежедневието ни.

- Какво влияние оказва дигиталната епоха върху архитектурата?

- Модерната архитектура на научните библиотеки, например трябва да е съобразена с това, че днес почти всеки посетител носи със себе си собствен лаптоп. Ясната тенденция тук е, че наред с безжичната връзка е необходимо да бъдат осигурени разнообразни и открити места за работа – като например, читателските тераси в „Якоб и Вилхелм Грим – център“ в Берлин. Като цяло на техниката в библиотеките вече не се гледа като на чуждо тяло, което да се избутва като нещо срамно в ъглите, както се случваше по-рано с устройствата за четене на микрофишове. Днес по-скоро съществува стремеж техниката да се интегрира като елемент в архитектурата – особено в техническите университети като например в ICMS на Котбус BTU, където необичайните цветове и форми създават подчертан контрапункт на техниката в сградата.

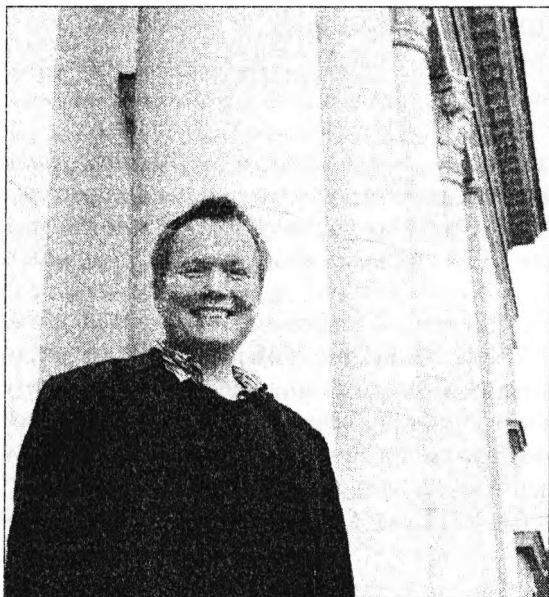
- Колко важно в това отношение е библиотечното строителство в новите федерални провинции?

- Изключително. Всъщност от деветдесетте години на миналия век насам всички университети у нас получиха нови библиотеки, които първоначално бяха силно ориентирани към модела на Гьотингенската университетска библиотека и все повече се еманципираха от него. Според мен в източните провинции се открояват също и по-малките строителни проекти в сферата на научните и обществените библиотеки, като например Университетската библиотека в Рощок, а също и откритата

през 2008 г. Градска библиотека в Люкенвалде, настанена в бившата сграда на жп гарата, със своята поразителна, блестяща, златна „пристройка“.

- *Какви други тенденции се забелязват?*

- Общо взето тенденцията се движи от функционалната и административно центрираната библиотека към потребителски ориентираната, която се опитва

чрез привлекателна естетика да осъществи цялостна концепция, създаваща подходяща атмосфера. Филологическата библиотека „Норман Фостър“ към Берлинския свободен университет – със своя капковиден купол и обления от дневна светлина интериор, е добър пример за това. Но и обществените библиотеки усилено залагат на комфорта като фактор.

- *Самият вие въведохте понятието „хол“ в дискусията...*

- Това, което си представям в тази връзка, е библиотека, в която има удобни кресла и лаундж-зони, където можеш да четеш и работиш. Библиотека, която обвързва дейностите си със създаване на атмосфера, която

може да се нарече с типично немската дума „удобна“ – тоест уютна, задушевна. С този уют всъщност днес се съобразяват всички модерни немски библиотечни сгради. Важен е обаче също и социалният аспект: библиотеката е място, с което хората се идентифицират и място за срещи на гражданите от дадена общност или на студентите от определен факултет.

- *Библиотечният свят очаква с любопитство откриването през тази година на Градската библиотека в Щутгард. Какво очаквате вие от тази нова сграда?*

- Най-напред съм очарован от последователността, с която концепцията за ролята на библиотеката като място за учене беше развита най-напред в рамките на общината и сега идеята се реализира като строителство. Често пространството, първо, се планира на база чиста функционалност и след това се решава какво ще се прави с вече построената сграда. Освен това ме радва смелостта просто да се остави едно гигантско празно пространство в центъра на архитектурния план, което е в пълен разрез с чисто функционалното мислене и съвсем ясно подчертава неща, които по принцип се числят към не най-важните „фактори за посещение в библиотеката“, като например стремежът да бъде просто и само „инспириращо пространство за производство на знания“.

- *Пред какви предизвикателства трябва да се изправи немската библиотечна архитектура в XXI в.?*

- Смятам, че темата за екологичната устойчивост ще става все по-важна, не само при новото строителство, а също и при санирането. Това е въпрос, по който в момента усилено се дискутира в Северен Рейн-Вестфалия. Библиотечните сгради като „гълтачи“ на енергия – с техните скъпоструващи климатични инсталации, са изживели дните си. Сега трябва да се опитаме да намалим екологичните последици. За съжаление в Германия все още няма убедителни, цялостни концепции. Най-вече обществените библиотеки трябва да се съобразяват преди всичко с демографските промени: как да се нагоди тяхната архитектура към едно общество, при което перспективата е все повече да застарява?

- *Имате ли любима сграда сред новопостроените немски библиотеки?*

- Всъщност тя не е новопостроената, а е завършената през 1978 г. Берлинска държавна библиотека, намираща се на „Потсдамер щрасе“ и проектирана от Ханс Шароун¹, която се надявам скоро да бъде санирана. Защото с построяването на тази сграда, която съвсем не се вписва във властващите по онова време тенденции за функционализъм, Шароун е успял още тогава да постигне много неща, които днес са важни за библиотечното строителство. Просторните помещения и днес създават у хората един „Уау-ефект“², а читателската среда с нейните галерии и изгледи, създава множество перспективи, които пленяват и тридесет години по-късно. Не е случайно, че сградата на Шароун все още е една от най-популярните библиотеки в Берлин, тъй като тук хората се чувстват добре и се вдъхновяват. А това вече е достойно за възхищение.

Разговора води Томас Кьостер

*Олаф Айгенброд пред Националната библиотека
„Св. св. Кирил и Методий“. Снимка Иван Добрамиров*

¹ Бернхард Ханс Хенри Шароун (20 септ. 1893, Берлин–25 ноемв. 1972) – немски архитект, прочут с проектирането на сградата на Берлинската филхармония.

² Wow (Уау) – хей (възторжено възклицание при прекрасна гледка).

БИБЛИОТЕКИТЕ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ЕДИН БЪЛГАРСКИ АРХИТЕКТ

НАДЯ СТАМАТОВА

Успешното създаване на библиотеки зависи от правилната комуникация между библиотекарите, архитекти и инженери. За мен, като проектант, повратен момент във възгледите ми за ролята на моята професия при създаването на такъв тип сгради беше статията „Проектирането на библиотеки: какво да не правим“¹. Основният проблем е, че различните специалисти, създаващи една библиотечна сграда, сякаш говорят на различни езици – досущ като при библейския проблем на Вавилонската кула. Например под термина „циркулация“ библиотекарите разбират движение на книги, архитектите – поток от хора, а инженерите – циркулация на течности и газове. Целта трябва да бъде една и съща – въпреки различните гледни точки, различните подходи, различната терминология. Много често ние, архитектите, се изживяваме в ролята на „гуру“. Това може да се окаже пагубно както за функционирането, така и за поддръжката на една библиотека. Бих дала като пример публикуваната статия в мартенския брой от т.г. на списание *Architectural Record* за впечатляващата с дизайна си библиотека на Musashino Art University Library в Токио, проектирана от Sou Fujimoto. Тя наистина грабва окото от пръв поглед. След визуалното удоволствие от запознаването с това необичайно решение първата критична мисъл, която ме „загложди“, беше относно трудността за почистването на високите стени-стелажи. Впоследствие се запознах с коментарите в интернет. Много колеги бяха прикачили различни нелицеприятни определения за това архитектурно решение, наричайки го „идеално кошче за боклук“, „прахосъбирачка“ или пък „още един проект от типа „царят е гол“.

Грешки могат да бъдат допускани не само когато ние, архитектите, поставяме егото си над общата цел, но и когато библиотекарите се намесват в неща, които не са от компетентността им. Често в изготвяните задания се определят конкретни изисквания как точно пространствено да се реши някакъв архитектурен проблем. Неомислените задания могат да бъдат катастрофални. Например в заданието на международния конкурс за библиотеката в ирландския град Dun Laoghaire, намиращ се недалеч от Дъблин, беше поставено условие за паркиране на 300 автомобила, без засягане на тревната площ, намираща се в пряко съседство с петното на застрояване. В действителност тази тревна площ би могла да се изпълни безпрепятствено и върху последната плоча на подземен гараж, което би било най-правилното решение. След около 2 месеца от началото на конкурса – в резултат на многото оплаквания на участници, че толкова много коли изобщо не могат да се съберат в подземните етажи на библиотечната сграда, организаторите промениха заданието на 100 автомобила.

¹ Robert, Rohlf. Library design : what not to do. // *American libraries*, 1986, № 2.

Нашият проектантски екип беше много напреднал по това време и ние решихме да не започваме работата отново. Бяхме намерили решение на паркинг за 300 автомобили, незасягайки тревната площ, както и изпълнили една „прищявка“ на съставителите на заданието, състояща се в разкъсване на тялото на сградата, за да се вижда, намираща се в съседство кула, представляваща историческа забележителност. Тези изисквания възпрепятстваха функцията на библиотеката. Много правилен беше подходът на колегите, чиито решения се бяха класирали за награди. Те бяха игнорирали необмислените изисквания на съставителите, преследвайки целта – добре функционираща библиотека.

Проектантите могат да бъдат въвлечени в много грешки, безкритично следвайки програма, съставена от библиотечни специалисти, които пък не са запознати със спецификата на нашата работа. Обратното също е валидно – самочувствието на архитектите, че проектирането на една библиотека може да стане само в резултат на общата им професионална култура без конкретни познания и без съвместна работа с библиотекарите, може да създаде красива, но зле функционираща сграда на библиотека.

Моето убеждение е, че ние, проектантите, трябва да бъдем партньори на библиотечните специалисти (които да са водещи в екипа). Аплодирам идеята на Гьоте-институт за поканата и на архитекти, освен библиотекарите, на проведената на 14 април т.г. среща. Такива срещи могат да доведат до положителни резултати и в България, такива, каквито има в много други страни или пък у нас, но в други области. Например в Група „Цвят“ – България членуват хора на пръв поглед с несъвместими специалности – като се почне от хората на науката – физици, специалисти по оптика и се свърши с хората на изкуството – в целия им диапазон от приложници до художници, наричани на Запад „артисти“. Всички те имат различен поглед върху това, което ги събира – проблемите на колористиката. Освен архитекти, на следващите срещи могат да бъдат канени и други специалисти, имащи интерес специално към проектирането на библиотеки. Аз например трудно намерих машинен инженер, който да ми партнира за конкурсния проект на японската парламентарна библиотека. Всички отказваха, защото никой не се беше занимавал у нас с такова нещо.

Познавам и хора, които работят извън библиотечната структура. Те просто обичат да правят това като хоби, с което никой не ги кара да се занимават или пък да им плаща. На тези хора трябва да им се помага. Те могат да бъдат много полезни в развитието на библиотечното дело. Искам да разкажа за горчивия опит на едни такива ентусиасти. Младо семейство от София пристигна във Варна. Запознах се с тях, когато вече бяха наели близкото до ателието ми магазинче за хранителни стоки. Там създадоха кътче, където всеки можеше да замени своя книга с друга от техния „библиотечен фонд“. Сложиха в интериора две градински пейки и масичка, където вечер започнаха да идват да играят шахмат „старомодни“ момчета от квартала, на които им беше „писнало“ от компютърни игри. Когато отидох да направя снимка, която да покажа на срещата в Гьоте-институт, шандовете бяха опразнени, а на магазина висеше табела „Дава се под наем“. С огорчение младите хора споделиха, че недобросъвестни „читатели“ постепенно са подменили техните хубави книги с книги, непредставляващи интерес. Резултатът за съжаление им донесе много горчивина, липсата на опит им причини загуба на най-хубавите им книги, а начинът, по който бе станало това – съмнение във вярата в човешкото добро. На тези младежи би могло да им бъде помогнато още в началото, ако не във финансов, поне в организационен аспект – как да направят своята малка библиотека попу-

лярна, как да избегнат грешката, която бяха допуснали. При сбогуването ми с тях споделиха, че искат да направят книжарница близо до някое училище във Варна и там да осъществят своята мечтана малка библиотека.

Част от проблемите пред българските библиотеки, касаещи сградния им фонд, се различават от тези в Западна Европа и в другите развити страни. Разбира се, те се отличават и от проблемите в по-слабо развитите държави. Нашият стремеж е да намалим дистанцията в нивото спрямо първата група. Също така съществуват и други специфични за България дадености, които изискват съответни решения. По време на т.нар. зрял социализъм са изпълнявани програми с приоритет за изграждане на определен вид държавни обекти – например училища, болници, детски заведения. За нуждите на библиотеките обаче са били пригаждани вече съществуващи сгради с друго предназначение.

Нека да проследим, например какво се случи със сградния фонд на Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна. През 1985 г. при преместването на руското консулство в нова сграда, освободилата се двуетажна сграда бе предоставена за нуждите на отдел „Изкуство“ и на средношколския отдел на библиотеката. Детският отдел обаче по същото време беше в партера на жилищен блок, намиращ се на съвсем друго място. Така тези отдели съществуваха докъм 2000 г.

В резултат на социално-икономическите промени, настъпили през 90-те години, някои библиотеки изгубиха своите сгради поради реституция. Книжният фонд беше нееднократно разместван, а библиотечният персонал притесняван без възможност за работа в нормална обстановка. Например сградата на отделите „Изкуство“ и „Средношколски“, която по-горе дадох за пример, бе реституирана през 2000 г. Отдел „Изкуство“ беше преместен в партера на жилищен блок на Червения площад, като на същото ниво има голяма бинго-зала, което аз считам най-малкото за неприятно. Детският и средношколският отдел са събрани в част от помещенията на някогашната дирекция СДИСС (Стопанска дирекция за изграждане на селищните системи), чиято коридорна планова схема е крайно неподходяща за функционирането не само на тези отдели, а изобщо на библиотека.

Решенията след 1990 г., намирани „в движение“ като временни (и в течение на годините превръщащи се в постоянни), бяха настаняване на библиотеките отново в сгради с друго предназначение, например в такива, построени за нуждите на управляващата до 1989 г. комунистическа партия. Например партийният дом, оказал се безсмислен от функцията, за която е бил създаден, беше адаптиран за нуждите на Община Варна, за които той като пунктова сграда изобщо не е подходящ. Помещенията, предвидени за партийна библиотека, днес приютяват Регионална библиотека „Пенчо Славейков“. Тя обаче е голяма библиотека и вместването ѝ в тези помещения е с много функционални компромиси. Поначало библиотеките не са коридорен, а широкоплощен тип сгради. Адаптирането на административните помещения за нуждите на библиотеката е станало чрез планова организация от т.нар. „амфиладен тип“ (каквито са били помещенията в някогашните дворци – от едно помещение се преминава в друго, линейно разположени последователно). През 2009 г. в дневния ред на сесия на Общинския съвет във Варна беше включен въпросът за преустройство на градската болница „Св. Клементина“ за нуждите на регионалната библиотека. Още през 1985 г. е било съставено от арх. Николай Василев подробно задание за нова сграда, но оттогава и досега са обсъждани всякакви други варианти, но не и предприемане на курс за построяване на нова библиотека. Аз самата съм си дала труд да осъвременя това задание за нова библиотека и медиатека и крайният резултат беше, че тя ще се нуждае от около 24 500 кв.м разгъната застроена площ.

По-сполучливо се е получило адаптирането за нуждите на библиотека „Захарий Княжески“ – Стара Загора на сградата на тамошния партиен дом, която демократичните промени след 1989 г. са заварили в последната фаза на строителство. Има и сгради, построени по времето на социализма, специално за нуждите на библиотеки. Такива са например сградите на Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, също Регионалната библиотека „Стилиян Чилингиров“ – Шумен. Специално за библиотека е проектирана и завършена като строителство 30 години по-късно и сградата на Регионална библиотека „Христо Смирненски“ – Плевен.

Университетските библиотеки било със собствени средства или чрез европейски програми се сдобиват с финансиране. Във Варна изцяло нова е например библиотеката на Варненския свободен университет, която разполага с модерно книгохранилище. Библиотеката на Икономическия университет, която има впечатляваща като архитектурно пространство читалня, но страда от силно влошена функция, кандидатства през 2010 г. за реконструиране по европейска програма.

Друг проблем особено през 90-те беше липсата на средства за попълване на библиотечните колекции. Например през 1997 г., когато предложих да бъде закупена книга за архитектурата на библиотечните сгради, ми беше отговорено, че е невъзможно, тъй като тя струва колкото целия едногодишен бюджет за чуждестранна периодика на варненската регионална библиотека.

Средствата за фонд „Работна заплата“ не достигат в нашите библиотеки. В България се налага много работа да се върши от малко библиотечни специалисти. Например броят на специалистите в канадските библиотеки е почти два пъти по-голям при същия фонд и при обслужване на същия брой читатели, отколкото в българските библиотеки. Средствата не са достатъчни и за закупуване на нова техника, въпреки че в Плевен, например са доставили единствената за Балканския полуостров прахопочистваща машина, а в Икономическия университет във Варна и в УниБИТ има радиочестотна идентификация. Средствата за поддръжка на библиотечното обзавеждане и на съществуващия сграден фонд също са недостатъчни.

Избухването на новите информационни технологии, довело до разделяне на библиотеките на „дигитални“ и „физически“, изисква нов подход при решенията на библиотечните сгради. У нас вниманието в момента е концентрирано само върху развитието на дигиталните ресурси (може би защото само то е по силите на библиотекарите). Библиотеките все още остават „в плен“ на стария сграден фонд, който не само че е овехтял, ами и често е бил със съвсем друго предназначение. Или както беше споделяно относно Столична библиотека на срещата в Гьоте-институт: „Имаме хубава сграда, само дето не е проектирана за библиотека“. Съвременните тенденции за разширяване на дейността на библиотеките с други функции, както и за смесване с други типове сгради почти не са застъпени.

В заключение бих искала да споделя мнението си за срещата в Гьоте-институт: като цяло библиотекарите в България са запознати със световните тенденции и знаят какво искат. Проектантите като цяло не знаят какво искат библиотекарите. А властта съвсем пък не се интересува, че трябва средства както за нови книги (именно за това хората четат не в библиотеките, а в книжарниците), така и за нови библиотеки. Месец след срещата в Гьоте-институт, в навечерието на празника на нашата книжнина вестник „24 часа“ публикува статистически данни, сред които и следната констатация: „Читателите в библиотеките пък са намалели с 5,6 на сто спрямо 2009 г. до около 220 000.“ И този процес вероятно ще се задълбочи, докато в България не започнат да се строят истински нови библиотеки.

НОВАТА БИБЛИОТЕКА В ПЛЕВЕН – УСВОЯВАНЕ НА БИБЛИОТЕЧНОТО ПРОСТРАНСТВО

АНЯ МИХОВА

Идеята за строителство на нова библиотека в Плевен възниква през 1975 г. Дотогава библиотеката се помещава на различни места в града, тъй като няма собствена сграда. Колектив с ръководител арх. Христо Ковачев изработва проект на сграда с капацитет за 1 200 000 тома литература и с 370 читателски места. Проектът, предназначен за Универсална научна библиотека „Христо Смирненски“, е впечатляващ и е част от бъдещ идеологически комплекс, включващ още радио-телевизионен център, дом за политическа просвета и други подобни институти. Предвидените помещения са: читални за възрастни, за деца, специализирани отдели, книгохранилище, разположено на три етажа, лекционна зала с 200 места, технически и административни помещения. Началото на строителството започва през 1981 г. След като приключва грубият строеж на библиотеката, обектът е замразен през 1990 г.

С решение на Министерския съвет на Република България № 425 от 11 юни 2001 г. безвъзмездно се прехвърля собствеността от частна държавна в публична общинска със задължението – след въвеждане на сградата в експлоатация – Община Плевен да предостави четири етажа за нуждите на Регионална библиотека „Христо Смирненски“. През 2003 г. се налага ново проектиране от арх. Бойко Балабанов. Причините не са само финансови, но и заради настъпилата промяна в библиотечната концепция за източниците на информация. Въведени са нови технологии и книжните източници на информация не са единствените, каквито са се смятали преди 25 години. Не е необходим толкова голям обем за книгохранилища, тъй като все повече източниците на информация са електронни, навлиза интернет. Паралелно с това се променя и библиотечната технология. Навлизат компютърни конфигурации и програми за извършване на всички библиотечни процеси. Все повече се увеличават възможностите за бързи комуникации. Всичко това не предполага стационарно разположение на източниците на информация (книгите) в предвидените хранилища. Това позволява намаляване на обема на хранилищата и увеличаване на посетителската част. И не на последно място, налага се промяна на градоустройственото решение за библиотеката – ново ситуиране в ларгото. Така променена, идеята за ново решение на библиотечната сграда изглежда като комплекс от 4 части: основна част – библиотеката, и непостроени, но проектирани сгради за бизнес център, арт център и хотел. Така проектирана, библиотеката е разположена на II, III, IV и V етаж на сградата.

На II етаж, наречен посетителски, са съсредоточени помещения и зали за работа с читатели. Тук се регистрират посетителите, предвидени са гардероб и кът

за почивка, читателски каталог и отдел за комплектуване и обработка на книги. Отделите за работа с възрастни и с деца разделят симетрично етажа на 2 части: читалнята за възрастни е с 36 места, има книгозаемане за възрастни и читалня за периодичен печат. Детският отдел има читалня с 16 места, игротека-видеотека и книгозаемна. Отделът за чужди езици има читалня с 8 места и книгозаемна за дома. На V етаж, препроектиран като книгохранилище за отдел „Изкуство“, има читалня с 20 места, помещение за звукозаписи, кът за слушане на музика и книгозаемане за възрастни. Отдел „Изкуство“ има отделен вход, гардероб, санитарен възел и фойе. Книгохранилищата са на III и IV етаж – без прозорци. Обзаведени са с подходящи стелажи – дървени, метални и компактуси. Обемът на книгохранилищата е за 1 164 000 тома книги. Фондът на библиотеката е 514 000 тома, което означава, че е помислено в перспектива за развитие на библиотечната колекция.

Библиотеката е обзаведена с техника, осигуряваща съхраняване и опазване на колекцията, предоставяне на актуална, бърза и точна информация на читателите, осигуряваща достъпа им до многобройни източници на информация както притежание на библиотеката, така и на такива в интернет.

Библиотеката има модерна електромагнитна система за защита и опазване на библиотечния фонд. Тя включва и метален контейнер за връщане на библиотечните документи в извънработно време, денонощно, на входа на библиотеката. За съхраняване на библиотечната колекция способства и уникална машина за почистване на книги от прах, плесени и акари. На разположение на читателите са 30 компютърни конфигурации за самостоятелна работа.

Информационният център разполага със съвременен скенер за дистанционно обслужване на читателите и дигитализация на библиотечни документи.

Наскоро с помощта на Програма „Глобални библиотеки – България“ бе открит обучителен център с 10 места, напълно обзаведени с компютри, мултимедия и мултифункционално устройство. Амбицията е да се осигури постоянно обучение по информационно-комуникационни знания и умения на читателите на библиотеката.

В залите за културна и обществена дейност, които са разположени на V етаж, се организират детски тържества, извънучилищни занимания, концерти, кинолектории, представяне на автори, книги и издателства.

В заключение можем да отбележим, че макар и след повече от тридесет години една идея, каквото бе идеята за нов дом на библиотека „Христо Смирненски“, можа да се осъществи, въпреки трудностите и превратностите на времето.

РЕАЛНОСТ И ВЪЗМОЖНОСТИ ПРОСТРАНСТВА И ФУНКЦИИ НА СЪВРЕМЕННАТА БИБЛИОТЕКА

РУМЯН ГАНЧЕВ, ТЕОДОРА СТОЯНОВА

Русенската градска библиотека е създадена с решение на общинския съвет през 1888 г. Днес, нейният приемник – Регионална библиотека „Любен Каравелов“, е библиотечен комплекс от три двуетажни сгради:

- стара част, бивша сграда на Търговско-индустриалната камара, построена през 1916 г., сега паметник на културата, включен в списъка на европейското наследство;
- стара, междинна, свързваща сграда;
- нова част, построена специално за библиотечните нужди през 1970 г.

Общата разгърната площ на трите сгради, заедно с хранилищата, е 2086 кв.м. Библиотеката разполага с вътрешен двор и градина.

В момента старата част на библиотеката е с тежки конструктивни увреждания, официалният вход е затворен повече от десет години, почти целият втори етаж е неизползваем. От съображение за безопасност е затворен за обществени събития и големият салон, който разполага с 250 места.

Библиотечният комплекс не е ремонтиран основно или укрепван повече от 20 години, въпреки видимите увреждания по сградите, следствие на земетресения и подпочвени дейности. По тази причина част от библиотечните пространства не се ползват по предназначение или стоят заключени. Въпреки това съществуват възможности и пространства, които могат да се оползотворят при наличието на средства.

Трябва да признаем, че Русенската библиотека притежава определени предимства, но и много неща ѝ липсват:

- сегашният вход на библиотеката се намира на улица с интензивно двупосочно движение;

- нямаме тихи помещения за четене;

- в момента отдел „Изкуство“ е базиран в голямата читалня и не функционира нормално, пречи се на читателите;

- нямаме бюфет и кафене, а има необходимост и възможност;

- показателите за осветление, температура и влажност не отговарят на стандартите;

- липсват уют, неформална обстановка, място за разговори и срещи;

- библиотечните мебели и стелажите са остарели и нефункционални.

Във връзка с този семинар решихме с анонимна анкета да се допитаме до нашите читатели и потребители за тяхното мнение – дали са доволни от пространствата и какво биха желали да има в нашата библиотека. Получаването на обратна

информация имаше за цел да разберем кои функции на институцията, при сегашното ѝ тежко състояние, са най-предпочитани от потребителите ѝ. Мненията, получени от 66 попълнени анкети, са на базата на годишна ставка, която представлява около 3% от всички читатели.

Няколко са основните тенденции, които могат да бъдат очертани:

- Библиотеката засега си остава място за получаване на информация от всякакъв характер и по всякакъв начин – чрез традиционни носители или интернет и отчасти място за социални контакти и срещи.

- В по-малка степен тя се определя като място за културни прояви, поради липсата на обособено за това помещение. Потребителите предпочитат библиотеката да обособява пространства за строго определени дейности и по тази причина липсата на специална зала за културни прояви и събития се смята за слабост на институцията.

- 20% от анкетираните настояват ползването на интернет да става в специално обособено и оборудвано помещение, извън помещенията за традиционно четене.

- Немалко смятат за правилно решение децата да разполагат със собствена компютърна зала поради спецификата на възрастта и емоционалните им реакции.

- Съчетаването на дейности и събирането на различни отдели в едно помещение не се одобрява, защото се приема, че в тези случаи функционалността на отделите страда. В този смисъл потребителите предлагат ползването на периодиката да се обособи в отделно помещение. Слушането на музика, гледането на филми и мултимедийните презентации да стават във звукоизолирано помещение на отдел „Изкуство“.

- Отделни потребители на библиотеката споделят, че сегашната пространствена организация не им предоставя достатъчно лично пространство и по този начин се нарушава личният им комфорт при по-продължителен престой в библиотеката.

- Други, чисто физиологични нужди на потребителите не са задоволени. Липсва кафене, бюфет или дори кафе-машина, тоалетните не отговарят на съвременните стандарти, няма централна вентилация и шумоизолация на сградата, осветлението е недостатъчно и не отговаря на изискванията, през зимата често е студено, а през лятото много горещо. Физическият комфорт на потребителите – особено при по-продължителен престой, се оказва решаващ фактор за тяхното потребителско поведение и те споделят, че в момента, в който се почувстват физически некомфортно, предпочитат да напуснат библиотеката.

- Във връзка с тези техни потребности някои анкетирани предлагат да се създаде възможност за четене в градината и се обособи място за пушене.

- По отношение на културната дейност на библиотеката много читатели споделят, че биха се радвали на пространство за художествени изложби и място за срещи и дискусии. Независимо, че в момента библиотеката предлага вариант за експониране на различни видове изложби, очевидно потребителите имат нужда от друг вид пространствена организация.

В анкетата беше включен специален въпрос, свързан с децата и нагласата на техните родители по отношения функциите на библиотеката. Очертава се много категоричната тенденция в очакванията, че библиотеката трябва да предлага групови занимания за децата под различна форма: занимални, кръжоци, клубове, курсове. От читателските отговори ясно се очертава изводът, че библиотеката категорично

се определя като място за общуване с книгите и очакванията за тази ѝ роля никак не са намалели. В същото време от библиотеката се иска да предлага допълващи образованието дейности и в този смисъл се натоварва с изцяло образователни функции. Посочените примери са доста разнообразни: компютърни курсове, еко кръжоци, шах клубове, театрална труппа, курсове за изучаване чужди езици. Това очакване от библиотечната институция е доста ласкателно, тъй като очевидно родителите припознават в библиотечните специалисти сериозен и надежден партньор в образованието. В същото време ние се явяваме организация, на която те се доверяват, за да ѝ поверят децата си.

От направеното допитване, колкото и непредставително да е то, ясно се очертават няколко посоки за размисъл. На първо място, потребителите очевидно оценяват усилията на библиотеката да функционира в абсурдната ситуация, в която е поставена повече от 15 години, и да не ги ощетява нито в информационен, нито в социален план. Така нашите читатели проявяват завидно търпение и разбиране по отношение на трудностите, които изпитваме, и се опитват да не ни натоварват с извънредни очаквания. В същото време се забелязва известна промяна в очакванията към нашата институция. Тя все още е и винаги ще остане мястото, където се срещат читатели и книги. Същевременно обаче нейните други функции започват да завоюват все повече пространство. Това са функциите и на образователна институция и на предпочитано място за срещи и общуване. В името на този променен фокус читателите ни са готови да приемат, дори изискват реорганизация на пространствата и промяна на приоритетите на библиотеката. Не е далеч денят, в който под един покрив в библиотеката ще съжителстват равнопоставено различни видове дейности, които ще се допълват и обогатяват взаимно. Очевидно авторитетът на библиотеката и доверието, с което тя се ползва, карат потребителите ни да очакват да отговорим на техните разнопосочни потребности.

Библиотеката е микросвят, умален модел на света, в който живеем. В нея трябва да има „от всичко по много“. В този смисъл основните ѝ функции на информационен, образователен и културен център я определят като демократична и социална институция, която постоянно трябва да се развива. Когато нашите читатели и ползватели ни дават обратна информация, дефинирайки своите очаквания към нас, те ни импулсират именно към такова развитие.

Д и с к у с и о н н о

АВТОРСКИ ХОНОРАР ЗА БИБЛИОТЕЧНО ЗАЕМАНЕ

МИЛЕНА ЦВЕТКОВА, БИСТРА ИВАНОВА

Цел на предстоящото изложение е да проследи динамиката на т.нар. Право на общественото заемане и шансовете му за внедряване в България. Важно е да установим говори ли се за него, познава ли се, мисли ли се, настоява ли се за въвеждането му и каква е позицията на библиотеките. Ще се концентрираме върху причините, поради които у нас все още няма такава програма и ще проверим как стои въпросът с прилагането на Директива 2006/115/ЕО, която го регламентира – дали като страна-членка на ЕС България е задължена да я приложи и дали ако не го направи, я очаква задействане на наказателна процедура от страна на Европейската комисия.

Правото на общественото заемане или Public Lending Right¹ е система от времето на индустриалната икономика (от далечната 1946 г.) за библиотечни хонорари на живи автори. Днес нейните перспективи вече не са розови – озова се в дисонанс с постулата на новата икономика за „свободно разпространение на информация“.

В края на август миналата година британското Министерство на културата обяви намерението си от същата есен да съкрати бюджетните разходи за програмата Public Lending Right, съществуват опасения и че от 2011 г. ще я закрие². А точно

¹ Използваме термина „право на общественото заемане“, а не своеволно превежданите „право за публично отдаване“, „право за публично наемане“, „право за общественото даване под наем“, „право за публичен абонамент“, „право за общественото ползване“ и т.н., защото дейността по временно предоставяне на книга в ръцете на абониран читател е именно „заемане“ (lending), а не отдаване или наемане.

Бел. ред.: Оспорването на терминологията не може да бъде толкова категорично, защото цитираната Директива и всички предшествващи я версии са официално преведени на български и са част от българското законодателство. Тя е цитирана и в други български законодателни актове (ЗАКОН ЗА АВТОРСКОТО ПРАВО И СРОДНИТЕ МУ ПРАВА, ЗАКОН ЗА ФИЛМОВАТА ИНДУСТРИЯ) и следователно термините са приети в българската правна терминология. Може само да се изразява съжаление за неточния превод.

² Authors join forces to defend public lending right: Authors including AS Byatt, David Almond and Ali Smith have signed a petition calling on the government not to cut PLR, which gives authors 6p each time one of their books is borrowed from a public library. // *Guardian*, 26.08.2010. <<http://www.guardian.co.uk/culture/2010/aug/26/authors-public-lending-right-scheme>>; Петицията на Общността на авторите (The Society of Authors), подписана към средата на септември от над 4500 писатели: Statement on PLR by Authors. 31.08.2010. <<http://www.alex.co.uk/CMSPages/PortalTemplate.aspx?aliaspath=/Petition>>. За опасенията на представители на фонда PLR от евентуално закриване на системата виж: **Карев, Игор**. Три хиляди писатели потребовали шест пенсов. Петиция против снижения государственных расходов на выплаты писателям в Англии. // *Газета.Ru*, 27.08.2010. <http://www.gazeta.ru/culture/2010/08/27/a_3411961.shtml>

за нейното задължително въвеждане у нас пледира председателят на браншовата Асоциация „Българска книга“ покрай казуса chitanka.info от средата на 2010 г. Тревожни мисли остави в съзнанието ни тезата оттогава: „Библиотеките не плащат авторски права – това е незаконно“³.

Отношението на човека към библиотеката е много интересно. От една страна, тя единодушно се приема за здравия камък, на който стъпва системата на книгата, за гарант за интелектуалната свобода на гражданите, тъй като осигурява достъп до документираното знание и информация на *всички* членове на обществото. Но, от друга страна, се смята за единственото звено, което само взема, без да дава (нищо материално). Авторы и издатели открай време негодуват срещу „безплатността“, която „краде“ от продажбите и съответно от печалбите им, забравяйки, че библиотеката е най-верният съюзник на автора, който обикновено сяда да пише, защото има нещо за казване и желае то да бъде чуто, а издателят е само посредник по пътя към аудиторията. Библиотеката е тази, която се интересува от всички книги и интелектуалния капитал, заключен в тях, независимо колко продаваеми са. Нещо повече – тя е най-големият купувач на книги и често първа представя публично новите автори, когато още никой не е чувал за тях, като по този начин създава интерес и налага имена. И обратното – поддържа „живи“ книгите им, от които от десетилетия и столетия никой не се е интересувал, дори когато те физически се разпадат.

Но съществува и другата теза – нима читателят ще си купи книга, която може да прочете безплатно? (Безплатно – с уговорката, че символичната читателска такса отива предимно за текущи разходи на библиотеката.) И не трябва ли тогава *авторът/преводачът/редакторът/илюстраторът/издателят* да бъде „компенсиран“ за „загубите“, които търпи заради тази „безплатност“? Тези мисли се въртят в главите на писателите столетия назад, когато библиотеките стават доста посещавани, тоест „крадливи“, според мнението на някои от тях.

Идеята за финансово компенсиране на авторите заради безвъзмездното четене на книгите им по заемни канали има почти 130-годишна история. Още през 1883 г. на срещата на Генералната асоциация на немските писатели в Дармщат се гласува резолюция за възнаграждение за авторите, чиито книги се дават в заем от „магазините за книги“. По-късно, на първата годишна среща на Датската асоциация на библиотеките през 1917 г., датската писателка и феминистка Тит Йенсен (Thit Jensen) произнася реч, в която изисква компенсаторно възнаграждение на авторите, чиито книги се намират в обществените библиотеки. Следващите три десетилетия идеята бива широко дискутирана. Както и днес, когато спорът е преди

³ За войната с виртуалните библиотеки: Интервю с Веселин Тодоров и Христо Блажев. // БНТ: Денят започва, 25.06.2010, 07:47. <http://bnt.bg/bg/news/view/31624/za_vojnata_s_virtualnite_biblioteki>. В това и в други публични изказвания присъства заблудението, че България е заплашена от наказателна процедура по отношение на библиотечното обслужване с книги. В действителност, както ще стане ясно и по-нататък в изложението, Директивите на ЕС, на които се позовават изказващите се – отменената 92/100/ЕИО и актуалната 2006/115/ЕО, в никаква степен не задължават държавите да приемат закони, които да забраняват на библиотеките да дават за безвъзмездно временно ползване произведения, в печатна или в цифрова форма.

всичко дали достъпността на книгите е във вреда или в полза на авторите и дали те пишат, защото словото им излиза „по божие вдъхновение“ и следва да понесат мълчаливо всички последствия (финансова и социална несигурност), или държавата е длъжна да се грижи за тях, като им осигури стабилни доходи, независимо от тематиката и качеството на книгите им. Така или иначе Дания едва изчаква края на Втората световна война и през 1946 г. става първата страна, въвела системата Право на обществено заемане. Следват я съседките ѝ по море Норвегия и Швеция (съответно през 1947 и 1954 г.).

Общата картина на Правото на обществено заемане (ПОЗ) към 2011 г.

⇒ Само в 29 страни по света има работеща система на ПОЗ – Австралия, Австрия, Белгия, Великобритания, Германия, Гренландия, Дания, Естония, Израел, Ирландия, Исландия, Италия, Испания, Канада, Латвия, Литва, Лихтенщайн, Люксембург, Нова Зеландия, Норвегия, Словакия, Словения, Унгария, Ферьорските острови, Финландия, Франция, Холандия, Чехия, Швеция.

⇒ Едва 4 от общо 29 страни с ПОЗ са извън Европа – Австралия, Израел, Канада, Нова Зеландия.

⇒ 25 страни на континента Европа имат ПОЗ.

⇒ 20 от общо 27 страни-членки на ЕС имат ПОЗ.

⇒ 7 страни-членки на ЕС към началото на 2011 г. нямат ПОЗ – България, Гърция, Кипър, Малта, Полша, Португалия и Румъния.

Фактът, че днес работеща система на ПОЗ има само в 29 страни по света, показва, че този механизъм съвсем не е жизненоважен за националната култура. Въпрос на политика за всяка една държава е дали изобщо да предприеме инициатива по този въпрос. В САЩ и в Русия, както и по целите континенти Азия, Африка и Южна Америка такава система няма.

Какво е Право на обществено заемане?

Действително – какво представлява то? ПОЗ е гарантирано от държавата право на възнаграждение за автори, чиито произведения се предлагат свободно (free) за заемане в библиотеките. Зад обособяването на това право стоят две тези. Едната е, че тази система компенсира авторите за евентуалните загуби, които библиотеките им причиняват, конкурирайки се с книжарниците, а другата – че по този начин държавата генерално подкрепя културата и своите автори, преводачи, редактори, илюстратори, фотографии, издатели с целева финансова добавка към приходите им. Бърз преглед на докладите⁴ на международните библиотечни и ПОЗ-асоциации показва, че картината е изключително пъстра и всяка страна определя сама за себе си как и колко ще помага.

Излиза, че правото на обществено заемане е право на авторите само ако си го поискат – те лично трябва да кандидатстват, като данните им се запазват и за следващи години, а всяка нова книга регистрират поотделно. Има обаче автори, които

⁴ PLR Systems Around The World : Some Basic Facts. Актуализиран април 2010 г. <<http://www.plrinternational.com/plraroundtheworld.pdf>>

отказват да предоставят произведенията си за обществено заемане. Едни, защото не вярват да получат хонорар, понеже не са търсени. Други, понеже не са търсени, се срамуват от цифровата видимост, която би получил този факт. Трети, понеже са много четени. Авторът на бестселъри е в правото си да отстъпи с джентълменски жест възможността по-некомерсиалните да чакат пари от библиотеките. Но има и други нашумели имена, които стриктно пресмятат как ако всеки може да прочете книгата им безплатно, ще загуби от продажби.

В повечето страни системата работи само за живи автори, дори ако не те са носителите на авторското право⁵. С други думи, стои ли името ти върху поне една издадена книга, налична ли е тази книга в поне една библиотека, регистриран ли си по ПОЗ, имаш гарантиран минимум хонорар/дивидент – в някои страни дори и да не си четен нито веднъж. Различните държави изплащат „библотечни хонорари“ не само на писатели, а и на артисти, композитори, музикални и филмови продуценти, илюстратори, фотографи, дизайнери, преводачи, редактори, разказвачи, съставители, издатели. Националността и езикът на авторите често имат решаващо значение – в различните държави системата работи или само с граждани на съответната страна, или с такива, които имат статут на постоянно пребиваващи, или с граждани на Европейската икономическа зона без оглед на националността; понякога значение има единствено дали книгата е написана на официалния език, друг път дали е публикувана първо в съответната страна. Авторите трябва да имат в библотечните фондове печатни книги, които обаче отговарят на определени изисквания – брой страници, наличие на ISBN, определена тематика, жанр и т.н. Освен с Гутенбергови книги, някои от страните работят и с аудиовизуални творби, филми, списания, брошури, аудио и някои видове електронни книги. В случаите на съавторство (на текст, илюстрации, фотографии и т.н.) всяко от лицата получава процентен дял според обема на работата си в творбата. Възнагражденията за предходната година обикновено се изплащат през февруари, когато започва и регистрирането на нови автори.

Дължимата сума се определя според:

- брой заемания от читатели;
- брой налични екземпляри от произведението, присъстващо в библиотеките;
- брой регистрирани за годината читатели;
- твърда и пряка субсидия (помощ).

Средствата най-често се осигуряват от правителствата (Великобритания, Канада), а в някои държави идват от общините (Испания) или от самия библотечен бюджет (Люксембург, Холандия). Някои страни използват тези парични фондове не само за „библотечен хонорар“, а отделят част и за „социални и културни цели“ (Австрия), за пенсии за авторите (Франция, Германия) или за техните наследници (Дания), за стипендии за пътувания и обучение (Норвегия, Словения).

Програмите се ръководят от различни субекти: от националните библиотеки, от дружества за колективно управление на авторски права или от специални отдели за Право на обществено заемане към правителствата, националните библиотеки или съвети по изкуствата.

⁵ По-подробно в: Директива 2006/115/ЕО, чл. 6, т. 1.

Юридическите основания за ПОЗ могат да бъдат:

- базирани върху авторското право;
- отделно право на възнаграждение за използвани авторови произведения;
- част от националните усилия за подкрепа на културата.

Някои страни съчетават повече от един подход.

Системите на Германия, Австрия, Холандия са базирани върху авторското право и върху разбирането, че заемането е експлоатиране на това право и следователно правноносителят може да разрешава или забранява публичното заемане на материалните носители на произведението – след като те вече са били разпространени сред обществеността, като също има право да изисква заплащане за тях. Във Великобритания, Австралия и Канада работи схемата на правото на възнаграждение, а не ексклузивното право на автора да разрешава или забранява заемането на негови произведения. В скандинавските държави програмата за ПОЗ е част от националната политика за подкрепа на културата и затова там възнаграждение получават само книги на съответния местен език. По този начин се подпомага писането на „малките“ езици, особено в държави, където почти цялото население говори английски, а авторите се изкушават да пишат за световната публика на „световен“ език, вместо на родния си.

Правен регламент за ПОЗ в Европейския съюз

Скоро след падането на Берлинската стена Съветът на европейските общности, воден от желанието да закриля авторите и техните произведения и да създаде общи условия за „гарантиране на неопорочена конкуренция в общия пазар“, приема на 19 ноември 1992 г. Директива 92/100/ЕИО – относно правото на отдаване под наем и в заем, и относно някои права, сродни на авторското право в интелектуалната собственост⁶. Директивата е базираната върху традиционната доктрина за авторското право: държавите-членки са длъжни да предвидят право да се разрешава или забранява отдаването под наем и в заем на оригинали и екземпляри на авторски произведения.

Всъщност разработването на тази първа директива за заемане/наемане на интелектуални произведения се налага не заради книгите (все пак заемните библиотеки съществуват отпреди ерата дори на авторското право), а заради звукозаписите и аудио-визуалните продукти и отдаването им под наем чрез видеотеките.

Както всяка директива за сферата на културата, в частност на книгата, и тази за заемане/наемане на авторски произведения няма задължителен характер (точно затова не е задължително и да редуцираме ставката на ДДС върху книгите). Още повече според Директива 92/100/ЕЕС въвеждането на ПОЗ е факултативно.

Поради множество юридически казуси по горната директива през 2006 г. тя е отменена⁷ и на нейно място се приема кодифицирана версия – Директива 2006/115/

⁶ Пълен текст на първата директива: Директива 92/100/ЕИО на Съвета (отм.) от 19 ноември 1992 г. относно правото на отдаване под наем и в заем и относно някои права, сродни на авторското право в областта на интелектуалната собственост. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:17:01:31992L0100:BG:PDF>>

⁷ Директива 92/100/ЕИО от 1992 г. беше отменена и заменена с Директива 2006/115/ЕО. Вж: Rental and Lending right (Даване под наем и в заем). // European Commission : Copyright. 2011.

<http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/rental-right/rental-right_en.htm#directive>;
<http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/copyright-info/copyright-info_en.htm>

ЕО на Европейския парламент и Съвета от 12 декември 2006 г. за правото на отдаване под наем и в заем, както и за някои права, свързани с авторското право в областта на интелектуалната собственост⁸. Съдържанието остава практически същото, но се засилва акцентът върху аргумента, че „пиратството се превръща във все по-голяма заплаха“. Но пък всички днешни дебати трябва да се позовават именно на втория документ от 2006 г.

Една от критиките към директивата е, че тя обвързва ПОЗ с авторскоправното законодателство. Затова някои държави приемат отделни закони. Мотивът им е, че по Бернската конвенция ПОЗ не е авторско право. ПОЗ, според тях, е политика с изключително културно и социално значение. Културният подход към ПОЗ обвързва компенсацията на авторите с подкрепа на културното положение на „малките езици“. А социалният подход е насочен към засилване на икономическото положение на авторите.

Поради световната съпротива на библиотеките срещу въвличането им в схеми по разплащания – заради функцията им да обслужват с книги за безплатно четене, някои страни (Италия, Люксембург) са освободили библиотеките, обслужващи образователния сектор (училищни и университетски), от участие в схемите по ПОЗ. Във Франция специален закон регламентира ПОЗ комплексно – като част от културната политика и със социално допълващи функции спрямо пенсионното осигуряване на авторите.

Необходимо е изключително силно лоби на авторските групи, за да се въведе без съпротива своеобразната привилегия да получаваш законни приходи на непазарен принцип в пазарна икономика. На повечето страни, приели правилото за ПОЗ, са им трябвали поне по 2–4 десетилетия, за да се убедят едни други вътребраншово и да аргументират пред държавата, че идеята е добра и да накарат системата да заработи.

Защо у нас не съществува Право на обществено заемане?

След дълго затишие по евротемата „ПОЗ“ на 22 юли миналата година чешкият евродепутат Зузана Ройтова внесе питане до Комисията защо се е отказала да открие наказателни процедури за държавите-членки, в които Правото на обществено заемане не се прилага (сред които е и България)⁹. Твърдейки, че това бездействие е в явно нарушение на законодателството на ЕС, Зузана Ройтова настоява за отговор на въпроса: „Какви са причините за неуспеха по изграждането на вътрешен пазар, признаващ правото на обществено заемане, и който да осигури справедливо обезщетение за авторите за отдаването в заем на техните произведения?“

Еврокомисарят по вътрешния пазар Мишел Барниер (Michel Barnier) даде отго-

⁸ Пълен текст: Директива 2006/115/ЕО на Европейския парламент и Съвета от 12 декември 2006 г. за правото на отдаване под наем и в заем, както и за някои права, свързани с авторското право в областта на интелектуалната собственост (кодифицирана версия). // *EUR-Lex*. Достъп до правото на Европейския съюз. <<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mod=e&dbl&lang=en&ihtmlang=en&lng1=en.bg&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=438226:cs&page>>

⁹ Оригинал на парламентарното питане: Non-implementation of the public lending right in Europe. Question for written answer to the Commission. Rule 117. Zuzana Roithová (PPE). // *European Parliament*, 22 July 2010. <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+E-2010-5654+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>>

вор на това питане на 31 август 2010 г.¹⁰. Оказва се, че има основателни причини, поради които ПОЗ да не се прилага по еднакъв начин в полза на авторите в рамките на Европейския съюз. Първо, философията на директивата отразява безпокойството на държавите-членки, че искът за възнаграждение може да има отрицателни последици за финансирането на библиотеките. И второ, съдът е постановил, че държавите-членки са свободни да изключат някои институции (примерно обществени, училищни, научни библиотеки) от плащането на авторско възнаграждение за обществено заемане.

Нека помислим:

1. Нямаме изрично международно задължение, а и решение на държавата да приеме препоръките от Директивата на ЕС и да регламентира със закон сигурен източник на приходи за една привилегирана гилдия, пък била тя и от сферата на културата.

2. Нямаме законово основание да задължим държавата да поддържа система за авторски възнаграждения по ПОЗ. В българския Закон за авторското право, чл. 22а „Право на възнаграждение при отдаване под наем или в заем“ е записано: (2) За даване в заем на произведения или екземпляри от носители, които ги съдържат, авторите им имат право на възнаграждение, дължимо от лицето, което ги дава в заем. Но следва изключението: (4) Алинея 2 не се прилага при даване в заем от държавни и общински културни организации, осъществяващи дейност на библиотеки, училищни, университетски и читалищни библиотеки.

3. Нямаме бюджетен източник за функциониране на такава система. Не се появи правителство, което да стане спонсор на програма за допълнителни авторски възнаграждения.

4. Нямаме увереност в перспективността на механизъм като ПОЗ, а за бедни страни като нашата това се възприема като лукс¹¹. Вероятно имаме основания. От 29-те страни с ПОЗ не всяка го е приложила с желание. По-бедни членки на ЕС също възразяват срещу натиска за неговото въвеждане, а не са малко и осъдените държави за проблеми около изпълнението му. В САЩ все още няма „заемно право“, което показва, че такова не е необходимо за една добре развиваща се творческа среда.

5. Липсва механизъм за статистика на заеманията в библиотеките, не се води аналитичен отчет на читателските търсения и заявки по автор, заглавие, жанр и т.н. Освен това механизъмът за статистически контрол не обхваща цялата издателска продукция, а също и на реализирането ѝ в книгоразпространителската мрежа, въпреки че такъв механизъм безспорно съществува (Закон за задължителното депозиране).

6. Нямаме организация, която да осъществява вземанията по система ПОЗ и да разпределя фондовете, т.е. у нас такъв посредник в системата на книгата няма,

¹⁰ Отговорът е достъпен на английски език: Answer given by Mr Barnier on behalf of the Commission E-5654/2010. // European Parliament, 31 August 2010. <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=E-2010-5654&language=EN>>

¹¹ ПОЗ се възприема като лукс (така го оценява и библиотечната общност, а така го нарекоха миналата година и в Южна Африка, където е имало опит да се въведе). За развиващите се страни системата ПОЗ е лукс, точно защото хората са бедни. Така е отговорила и зам.-министъра на културата Надежда Захарева през 2008 г. на запитване за шанса на ПОЗ в България (Светлозар Желев : Само у нас копирането е разрешено, остава проблемът с авторските права : Интервю на Аглика Георгиева. // Новинар, 10.11.2008).

какъвто са за музикалния и филмовия бизнес дружествата за колективно управление на авторските права.

7. Нямаме единна позиция за необходимостта от „библнотечен хонорар“ сред акционерите по веригата: авторите и техните издатели, бнблнотеките, правителството, както и организациите по вземанията, на които по принцип се възлага разпределянето на парите (фондовете); темата не присъства и в Хартата за взаимоотношенията между българските книгоиздатели, книгоразпространители, литературни агенти и бнблнотеки, приета през 2005 г. от Асоциация „Българска книга“.

8. Нямаме необходимата икономическа стабилност на държавата. Това се признава и в Стратегията за развитие на българския книжен пазар „Книговъзраждане“ от 2006 г.¹²: „Съществуват няколко обществени награди за подпомагане на българските автори. Това е твърде малко, дори и като се отчете фактът, че в сравнение със западноевропейските страни финансовите възможности на страната ни за стимулиране на авторите са значително по-ниски“.

9. Поощряването на авторите през някакъв държавен фонд или чрез обществени отчисления е придружавано от риска да стане терен и за корупция, както и от опасения, че подобен фонд би могъл да се превърне в нелицеприятна хранилка за предприемчиви бездарници; не е само местна практика, но е факт, че конкретен автор може изкуствено да повиши броя на бнблнотечните заемания на произведенията си (примерно, преподавател застава учениците или студентите си да учат единствено от неговите книги).

10. Съществува представа за ниска меркантилност сред мнозинството от българските автори (за добро или за зло).

11. Българските бнблнотеки поддържат вековен, стабилен и неконюнктурен статус на стожер на всеобщата просвета и социалното равенство.

През изминалите години след 1989 г. и след петата година на членство в ЕС в България не се откриват следи от публичен дебат по въпроса за Правото на обществено заемане с изключение на няколко материала в периодичния печат.

Алтернативи на бнблнотечния хонорар

Паричните компенсации за авторите и материалното насърчаване на талантите не са без алтернатива. За бедна държава като нашата съществува и друг подход.

Например чрез създаване на гъвкава и комплексна система за авторски стимули:

1. Изплащане на достоен хонорар за първа публикация на всеки автор като стимул за по-нататъшната му работа по създаване на нови произведения. Вярно е, че такъв подход би прозвучал като реанимирана политика от миналото. Но за автора е по-мотивиращо да получи своевременно твърдо и гарантирано възнаграждение, макар и еднократно, а не да се разконцентрира по отстояване на митични групови авторски права.

2. Финансови помощи от типа „за социални и културни цели“, пенсии за автори и преводачи, стипендии за пътувания и обучения. Справедливост откриваме и в опцията търговци на книги и други дистрибутори на защитени произведения да

¹² Книговъзраждане : Стратегията за развитие на българския книжен пазар. Асоциация Българска книга ; Министерство на културата на РБ, декември 2006, с. 8.

<<http://www.abk.bg/images/stories/files/strategiq.doc>>

допринесат за финансирането на пенсии за авторите, на които дължат престижа и печалбите си.

3. Редуцирана данъчна ставка за авторите като физически лица.

4. Разнообразна система от национални и международни премии, които по традиция носят и морална, и материална полза за авторите.

5. Поощряване на меценатството – хитра и работеща тактика за богати любители на изкуство и литература, които лично да подпомагат материално творец, задоволил естетическите и културните потребности в бъдеще. Мнозинството таланти не произхождат от богати семейства и докато държавата усети (ако изобщо го усети навреме) у кого точно зрее талант, някой бизнесмен без колебание би могъл да инвестира в автор на авангардни произведения и покрай него той да впише името си в историята.

Колизия между ПОЗ и библиотеките

Когато през 1917 г. датската авторка Тит Йенсен публично настояла за възнаграждение поради обсоятелството, че книгите ѝ се раздават свободно от библиотеките, не само библиотекари, а и издатели протестирали срещу подобна идея и влезли в дебят полезна или вредна за автора е библиотеката. Почти 100 години по-късно отново финансовите претенции на правносителите към библиотеките се оказват крайгълният камък в съвременното имуществено авторско право.

Ето един любопитен факт. Правото на обществено заемане е отпаднало от Договора на Световната организация за интелектуална собственост за авторското право¹³ в хода на неговото обсъждане през 1996 г. точно заради възможното му негативно влияние върху библиотеките и образователните институции в развиващите се страни.

Безвъзмездното четене на книги посредством услугите на библиотеките е гарантирано от изключенията и ограниченията в законите за авторското право. Но в условията на дигитална икономика изключителното право на автора да получи възнаграждение от използването на произведението му, все по-често влиза в колизия с правото на общодостъпните библиотеки да предоставят за свободно използване и без изплащане на авторски възнаграждения произведения от своите фондове. И именно световната библиотечна общност днес е най-гръмогласна в предупреждението, че режимът по изключенията от авторското право изостава радикално от потребностите на модерното информационно общество.

Библиотечната позиция и в Европа е изключително ясна и публично оповестявана. В името на конкурентноспособната икономика на знанието спешно трябва да се преразгледат изключенията от авторското право по посока балансиране на монополните права на създателя в полза на общественния интерес. Това е категоричната теза на широка европейска коалиция от потребители, автори, библиотеки, технологични компании и гражданското общество, оповестена на 5 май 2010 г. в декларация под надслов „Авторското право в подкрепа на творческите дейности

¹³ Договор на Световната организация за интелектуална собственост за авторското право. Подписан на 20 декември 1996 г. в Женева; Ратифициран със закон, приет от XXXVIII Народно събрание на 12 януари 2001 г. В сила от 6 март 2002: *Държавен вестник*, № 7, 2001; Обновен: *Държавен вестник*, № 58, 17 юли 2007.

на обществото"¹⁴. И дават конкретно предложение как може да се постигне необходимият баланс – чрез запазване на възнагражденията и стимулите за авторите и в същото време насърчаване на иновационна повторна употреба на творческите произведения в полза на обществото. Към тази инициатива своевременно се присъедини и Българската библиотечно-информационна асоциация.

Аргументи на библиотеките срещу участието им във финансови схеми като ПОЗ:

1. Обслужването с вече публикувани произведения чрез библиотеките не трябва да се ограничава от законодателството или от договорни условия (позиция на IFLA за ПОЗ).

2. Библиотеката по презумпция е „оазис на безплатността“. „Безплатно за всички“ (Free for All) е надписът над вратата на Бостънската публична библиотека. „Безплатно за народа“ (Free to the People) е надписът над входа и на библиотека Carnegie в Питсбърг. А Андрю Карнеги е най-големият капиталист за времето си.

3. Библиотеките по закон не могат да бъдат „участник на пазара“ и като такива те трябва да гарантират конституционното право на всеки гражданин за достъп до информация. Разграничаването между издателите и библиотеките е недвусмислено: приоритет на издателя е икономиката, а след това са културните му мотиви; приоритетната цел за библиотеката е културата, а на второ място е икономическият интерес. Библиотеките защитават правото си да се съхранят като неприкосновена територия на интелектуалната свобода, като територия, защитена от икономическа и пазарна цензура.

4. Библиотеката е зона на читателя, а върху четенето хонорар не се плаща; не може да има и не може да се изчисли такса върху общуването с писано слово, върху гледането, поглеждането, разглеждането, обсъждането, преразказването, препрочитането, критикуването, запомнянето, забравянето, помирисването на една книга; ситуацията е абсолютен аналог на приказката за Хитър Петър и сделката му за опушен над скарата комат хляб – звън на монета.

5. Библиотеката не приема финансови претенции към себе си поради силно смущаващо обстоятелство – имуществените щети върху авторски права на екземпляри в библиотечните фондове, по правило, са хипотетични и потенциални (пропуснати ползи, непридобита печалба), а методиките за тяхното изчисляване в голямата си част са произволни, интуитивни и необосновани научно. Фактически клеймото „престъпник“ е неминуемо за всяка библиотека, която доказано не получава приход от такова „нарушение“, никога не е имала за цел да извлича печалба от самото „нарушение“ и мисията ѝ е да прави общодостъпни обектите на авторски права на нетърговска основа.

6. Библиотеката преценява жалбата, че първоначалните продажби на тиражите могат да бъдат загубени чрез библиотечната употреба, като неуместна. Няма емпирични доказателства, които да показват връзката между използването

¹⁴ Copyright for Creativity – A Declaration for Europe. 04.05.2010. <<https://www.copyright4creativity.eu/bin/view/Main/Declaration>>; Авторското право в подкрепа на творческите дейности на обществото: Декларация. // Българската библиотечно-информационна асоциация, 5.05.2010. <http://www.lib.bg/index.php?option=com_content&task=view&id=463&Itemid=148>

на авторски произведения от общодостъпни библиотечни колекции и евентуална загуба за авторите. Библиотеките не само че са големи купувачи на авторските произведения, а потребителите им често се сблъскват с една творба за първи път именно в обществена библиотека, което може да доведе до допълнителни продажби или до препоръки към други лица да купуват произведението. Библиотеките помагат на автора да намери публика и следователно влияят на крайния резултат. Проучване от 2007 г., извършено от Американската библиотечна асоциация, показва, че 40% от възрастните и 36% от младежите са закупили книга именно след преглед на същото заглавие в библиотеката¹⁵. В действителност библиотеките и авторите се радват на положителна симбиоза.

7. Библиотеката де факто прави безплатна реклама на авторите. Начините за това са познати на всички – чрез списъци или витрини „Нови постъпления“, „Нови книги на стелажите“, „Полезна информация“, „Час по четене на децата“, „Клубове на книги за възрастни“, „Четения от писатели или поети“, „Книга или автор на месеца“, „Подбрани списъци за четене“, чрез промоции, изложения, разпространение на рекламни брошури и т.н. А най-важното е, че в печатните и електронните библиотечни каталози „рекламата“ на имена и произведения е постоянна.

8. Библиотеката от хилядолетия е екологичен филтър и балансър в сферата на знанието; и ще продължава да е незаменима в поддържането на екологията на стойностната верига на книгата. Авторският процес, процесът на публикуване, на разпространение, както и процесът на четене са преминавали през неподозирани трансформации, но никоя част от цикъла няма привилегията да бъде по-важна и по-облагодетелствана от останалите. Експанзивно увеличение на частните финансови облаги за сметка на ограничаваща се обществена полезност? За автора права, а за читателя само задължения? Институцията „Библиотека“ е гарант това да не се случи.

9. Библиотеката не желае да бъде въвлечена в незаконни (законово неуредени) и конфликтни процедури. Например парично отчисление или хонорар за автора може да се оправдае само при платено използване на произведението му, а по закон в публичната библиотека ползването е безплатно. Друг пример, в пазарната икономика не могат да съществуват задължителни държавни тарифи за авторски възнаграждения (каквито имаше у нас преди 1991 г.), а само оферти към отсрещни асоциации на ползватели (библиотеки), а те пък могат както да преговарят за пониски суми за авторски възнаграждения, така и да се откажат изобщо от използване на произведението, т.е. да спрат да го предоставят на читателите си.

10. Библиотеките са „оневинени“ априори от модерната юридическа доктрина за „първата продажба“ като първи купувачи; с акта на покупката на екземпляри от книга библиотеката е придобила собственост върху тези екземпляри и оттук нататък авторът вече няма власт да разрешава или не разпространението на произведението си (това е т.нар. изчерпване на правото); поредният купувач и всеки втори потребител на веднъж закупения екземпляр не е длъжен да иска съгласието на автора как

¹⁵ **Purchasing Materials After Using a Public Library.** Results of three household surveys conducted during June 2007 to understand purchase-after-use patterns of youth (8–18 years) and adult (18 years and older) public library users. Harris Interactive. June 26, 2007. // *American Library Association : Library Use Studies*, 2011. <http://www.ala.org/ala/research/librarystats/public/purchasing_after_use_omni_6_20.pdf>

ще оперира с него; затова всеки гражданин може да препродаде, подари или замени книгата си с друг и всяка библиотека може да дава в заем книги, без гражданинът и библиотеката да нарушават нормите на авторското право¹⁶.

11. Специалният паричен фонд за отчисляване на библиотечни хонорари за правопритежатели ощетява генералния бюджет на библиотечната система в страната; както се казва в официалната позиция на Международната федерация на библиотечните асоциации от 2005 г.¹⁷: „заемното право“ трябва да бъде отхвърлено в името на по-големия обществен интерес в случаите, когато дадена страна не може да си позволи да финансира ПОЗ без отклоняване на средства, определени за финансиране на фундаментални обществени услуги, каквито са информационно-библиотечното обслужване или образованието.

12. Ако изплащането на библиотечни хонорари прерастване в условие за безплатното обслужване с книги в библиотеките, автоматично библиотеките ще се превърнат в заложник на частноправни имуществени интереси; и при евентуално прекратяване на финансирането на фондовете по ПОЗ (каквито са хипотезите за 2011 г. във Великобритания) нищо не би могло да предотврати искове за прекратяване на дейността и на библиотеките.

13. Библиотеките са срещу обвързването на ПОЗ с парично възнаграждение, калкулирано по библиотечни статистики. Убедени са, че изчисляването му е невъзможно, а в най-добрия случай – несправедливо.

14. Самата Евродиректива 2006/115/ЕО за заемане и отдаване под наем е в защита на обществените библиотеки. Чл. 5 (1) отразява притеснението на страните-членки, че искът за парично възнаграждение може да има негативни последствия върху финансирането на библиотеките в икономически слаби страни. При това чл. 5 (3) от Директивата позволява страните-членки напълно да изключат определени категории институции от възнаграждението за библиотечно заемане. Държавата има право напълно да освободи библиотеките от плащане на каквито и да било компенсации заради предоставяните произведения за временно безвъзмездно ползване. Тази точка не изисква да се ограничава дори предоставянето за временно безвъзмездно ползване и на произведения в дигитална форма. В резултат използването на книги във всички безплатни публично достъпни библиотеки би трябвало да остане безплатно и това няма да противоречи на законодателството за авторското право и международните договори, включително и на договора на България с ЕС.

Извод за библиотеките в България

Факт е, че българските библиотеки не се съобразяват с Евродирективата 2006/115/ЕО (отм. 92/100/ЕИО). Но пък нито са длъжни да го правят (както стана ясно от отговора на еврокомисаря по вътрешния пазар Мишел Барние от 31 август м.г.), нито нарушават с нещо Закона за авторското право. Електронните библиотеки, когато се узаконят именно като „библиотеки“ (но едва след промяна в законите),

¹⁶ Вж. **Саракинов, Георги**. Авторското право и сродните му права в Република България. 4. прераб. и доп. изд. – София: Сиби, 2005, с. 101–102.

¹⁷ Документът в оригинал: The IFLA Position on Public Lending Right. Committee on Copyright and other Legal Matters (CLM). April 2005. <<http://www.ifla.org/en/publications/the-ifla-position-on-public-lending-right>>

също няма да нарушават Закона за авторското право, защото ще функционират на един и същ принцип с физическите.

Ето аргументите:

- библиотеката трябва да се признае за една и съща платформа за четене и в сграда, и в интернет (условие – да не печели от това, да няма дори комерсиални белези), даването на заем (общественото заемане) е безплатно по цял свят, дори вече и в заемните интернет библиотеки като новата Digital Lending Library; това предстои да се регламентира в световен мащаб с преразглеждане на авторскоправното законодателство;

- библиотеката е защитена от Закона за авторското право да обслужва за свободно използване и без да дължи авторски възнаграждения (чл. 24);

- библиотеката е защитена от Закон за авторското право да дава в заем (обществено заемане), без да дължи авторски възнаграждения (чл. 22а, ал. 4);

- библиотеката е защитена от Закона за авторското право, априори от модерната юридическа доктрина за „първата продажба“, като първи купувач; с акта на покупката на екземпляри от книга библиотеката е придобила собственост върху тези екземпляри и оттук нататък авторът вече няма власт да разрешава или не разпространението на произведението му (влиза в сила т.нар. изчерпване на правото);

- библиотеката може би (хипотетично и недоказуемо с научен метод) ощетява имуществено носителите на авторско право, но само за период, в който книгата е паралелно и на пазара;

- библиотеката може би ощетява имуществено носителите на авторско право, като „подбива“ пазара и „отклонява“ читателите, но дали наистина читателите биха били и купувачи на дадена книга, ако не съществуваха библиотеки, отново е недоказуемо с научен метод;

- библиотеката обслужва с „четене“ (умствен процес), а не със стоки (материален обект) и това „консумиране“ – без изхабяване на съдържанието, без да бъде намален обемът на материалния обект, не може да бъде калкулирано в цена, респективно във финансова щета.

Историческият контекст, в който системата е измислена и приложена за първи път, е коренно различен от днешния – на „обществото на знанието“ – и това кара много експерти и наблюдатели да се съмняват в бъдещето на Правото на общественото заемане.

Като цяло всички заинтересувани участници в системата на книгата се обединяват около позицията, че помощ за създателите и издателите трябва да има, но вместо с програмата ПОЗ това може да стане чрез внимателно планирана комплексна държавна политика за насърчаване на творчеството, публикуването и четенето, като за целта се предлагат най-различни нестандартни варианти. Необходима обаче е сериозна воля от правителството, за да води такава комплексна програма за допълнителни приходи на местните автори на книги.

Редакцията на сп. „Библиотека“ е готова да публикува и други мнения.

Сега тук е есен, листата жълтеят и често вали дъжд. Понякога сутрините са така чисти и хубави. Небето е бледорозово, а слънцето – голям ален мак на хоризонта. По всички улици се стичат хора към големите държавни учреждения, към магазините по „Търговска“, „Лега“, „Мария-Луиза“, бул[евард] „Дондуков“, към фабриките в покрайнините на града. Трамваите са претъпкани, стъпалата прашят от увиснали пътници. Всички разговарят един с друг като отдавнашни познати [и] най-близката, най-дребната случка им дава повод за безкрайни коментарии. Така са забавни понякога сутрините в трамваите. Наистина българинът на пръв поглед е сдържан, мрачен, недружелюбен. Но това е повечето, когато се намира между по-чужда среда. Обаче щом се почувства между

свои, той става духовит, изненадва с остроумни шеги, стига дори до сантиментална забавност. Вие, които никога не пътувате с трамвай сутрин, нямате и представа за веселите сцени, които си устройват ранобудните български граждани. Това са моменти, когато душата се отпуска, когато очите на всички блесят и всеки търси като утринна закуска малко смях и забава – за своя собствена и [за] чужда употреба. Тук взимат участие и добре охраненият буржоа, и окъсаният работник, и някой весел стражар, и трамвайният кондуктор, и кривналият шапка гимназист. И всички в тоя миг се чувстват равни – всички се блъскат за място, всички търпят натиск поради голямата навалица, всички висят по стъпалата и тичат подир тръгващите трамваи, за да не закъснеят. Сутринта придава свежест на лицата, очите излъчват бодрост, сякаш всяка глава кима за поздрав. Но не виждате ли по една-две сгърчени бръчки на всяко чело? Не чувствате ли в тях жестокия белег на живота? Въздухът, който дишаме, горчи, слънцето, което поглъщат клетките, внася отрова. На всекиго тежат толкова грижи. В учрежденията, фабриките, магазините ги чака трудът, а неизвестността им готви толкова разочарования. Но поне в миговете на пътуването, на блъскане из трамваите, те се чувстват освободени от мъчителните въпроси на съществуването

* Откъс от тетрадка № 2 (1933 г.) от предстоящото издание „Академик Петър Динеков. Дневници. (Тетрадки № 1–20)“.

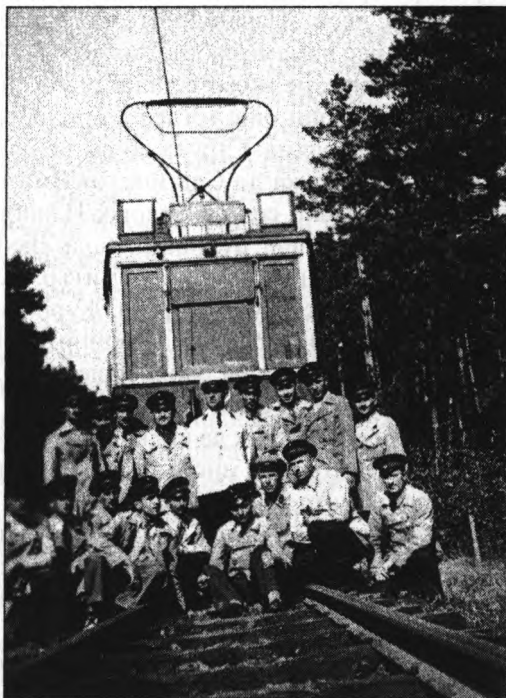
Изданието е част от новата поредица на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – „Отминалото. Неизвестно за известните“ – с неиздадени спомени, дневници и литературни творби на известни наши писатели, съхранявани във фондовете ѝ. Съставител – А. Георгиев. Увод и редакция – проф. Дойно Дойнов, проф. д-р Б. Христова.

и се отдават на шега и забава. Каква малка утеха сред тежкия и мъчителен живот!

На „Св. Крал“ трамваите избулват тъпни хора и поглъщат нови, за да ги отнесат към краищата във фабриките, работилниците и училищата. Силуетът на черквата е морав в леката утринна мъгла. Трамвайната въртележка гърми, продавачите на цветя предлагат своите осланени хризантеми. А малките вестникарчета крещат: „Мушанов заплашва земеделците! Гичев иска цялата власт! Снощното кърваво нападение!“. Това е първият вик, който стресва поотпусналите се софийски граждани. Те забравят шегите, отново вземат сериозен вид, ежедневието със своите грижи ги завладява и те забързват към големите сгради, които ще ги погълнат за цели осем часа.

Какво ги чака там? Какво им е приготвила изтеклата нощ? Наистина у нас има демократизъм, управлението е парламентарно, всеки гражданин, независимо от неговите политически убеждения и партийна принадлежност, има право да заема държавна и обществена служба. И това е нашата гордост, дори понякога ни служи (когато сме директори на гимназии, разбира се, и ни заповядват да посочим на учители и ученици вредата от комунизма) да се сравняваме със Съветска Русия и да се поставяме по-високо от нея. Но така ли е, граждани на София? За да се убедим, нека не отиваме далече. Нали слизаме от трамвая на „Св. Крал“? Нека отидем към Княжевската спирка. Срещу нея, на ул[ица] „Клементина“, е Софийската окръжна училищна инспекция. Сега е още 7½ часа и коридорите вече са пълни с мъже и жени – уволнени учители и учителки, дошли да търсят правда, и кандидати за такива, стари, почти пенсионери, и млади, едва завършили гимназиите и университета. Първите вече са подали декларация до нац[ионал]-либералните бюра и чакат да се отменят уволненията им. Вторите са още неопитни, но затова пък имат здрави крака, за да могат в течение на цяла година да изкачват тесните стълби на инспекцията. Или това не ви е достатъчно?

Тогава да наминем към Министерството на търговията. Там при кабинета на вожда на земеделска България още отсега виси Управителният съвет на Съюза на професионалните учители и чака министъра – да се застъпят пред него за стотиците безпричинни уволнения. Но г-н Гичев още си почива в апартамента край Борисовата градина и уви, делегацията има дълго да го чака. Ако и това не е достатъчно, можем да обиколим останалите министерства, да надзърнем в общината, в Дирекцията на статистиката, край банята, към „Храноизноса“ и т.н. Навсякъде чиновници, които пушат, четат вестници, бистрят политиката, ругаят посетителите и важничат, обратно пропорционално на мястото, което заемат в бюрократичната стълба. Чиновници, които се боят за местата, и кандидати за такива, които висят по вратите на

началниците и чакат назначение. Но ще кажете: защо забравихте Министерството на просветата? Не, лъжете се. Неговият ред още не е дошъл: там приемат едва от 11 часа. А понякога, когато началниците са на заседание, и не приемат. Но и да не ни приемат, аз мога да ви кажа какво има там. Например да влезем в стаята на подначалниците на средното образование. Там един възнисьък господин стои и чака посетители. Каква идилия, която в България никога не е съществувала! Ирония... Стаята е пълна, всички приказват, викат, шумят. Подначалниците са се изгубили между посетителите. Какви са тия тълпи? Това са кандидати за учители, които са подали отпреди четири месеца заявления и чакат назначение. Те са всеки ден тук: и сутрин, и следобед. И получават винаги един и същи отговор: „Елате пак, може би ще се нареди, има надежда...“ И си отиват, за [да] дойдат утре пак, т.е. „прииждат, връщат се, вървят“, както беше се изразил Димчо Дебелянов. А през това време национал-либералите вършат своята работа, партизаните са вече наместени, балдъзите и зетьовете вече чакат заплатите си, а останалите – ей, каква им е работата, да се надяват...

Вече е девет часа. Учениците са пуснати за първото междучасие, учителите предъвкват сутрешните новини, а директорите ловят разносвачи на позиви и спасяват държавата от разрушителни елементи.

Сега е девет и четвърт. Господа студентите се будят и тръгват за Университета – кога закусили, кога не закусили. Мнозина от тях носят бастуни, обикновено това са закусилите. Бастуните са здрави и чудесно се слагат върху главите на студентите-предатели при някой техен протест срещу фашистката диктатура. Секретарят на университета вече шари из коридорите и лови ораторите из аудиториите.

Сега е девет и половина. Чиновниците от Външното министерство поздравяват стражаря при входа и се запътват към кабинетите.

Сега е десет. Началниците на отделения тръгват за министерствата.

Ние днес нямаме работа, можем да пообиколим из града. Ако познавате София преди войните, не можете да не се учудите. Бившето турско провинциално градче с граждани шопи още тогава е придобило вид на европейски град. Но сега вече промяната е голяма. Струва ви се, че цялото Софийско поле е заляно с къщи – от Захарната фабрика до Слатина, от Витоша до Искъра. Колко много предградия и квартали: Красно село, Павлово, Царибродски квартал, Тухларни фабрики и Ив. Вазов. Овча купел, Булина ливада, Зах[арна] фабрика, Клементинска болница, Надежда, Кюлуците, Хаджи Димитър, Подуене, Орханйиско шосе, Редута, Военно училище, Професорски квартал, Журналистически квартал, Лозенец и т.н. – всички те опасват стария град преди войните. Не могат да се отделят от София и селата Княжево, Бояна, Горна баня, Надежда, Орландовци, Враждебна, Слатина. Ако се опитате да обходите всички тия квартали и предградия, няма да ви стигнат няколко дни. Где е сега Иречек да види докъде стигна онова мръсно шопско село, над което той обичаше толкова много и понякога твърде духовито да иронизира. Разбира се, от покрайнините той не би се очаровал и сега. Калта е същата, улиците са все така непостлани, няма чешми, няма канализация, няма дори бордюри, по които човек да стъпва. Но вътре в града би имал какво да види: на всеки ъгъл по три кооперации – грамадни постройки с ниски етажи и затворнически прозорци, и на всеки етаж с по пет обявления: дава се под наем, продава се, преотстъпва се и т.н. Отворете вестниците – те са пълни с обявления за свободни и непродадени апартаменти. Попитайте госпожиците и господата за женене: те всички чакат апартамент. Наистина ето едно

нещо, което е на мода в София. Не е важно платил ли си апартамента си, колко има да даваш, каква ипотека е окачена на шията ти, важното е, че го имаш. Ти изведнъж добиваш цена за хората, ставаш приятен, симпатичен, мил, високоинтелигентен и с очарователни европейски маниери. Всяко време си има болест, масова психоза, има я [и] нашето – апартаментите. Чрез тях архитекти и предприемачи спечелват милиони, чрез тях същите фалират. Към това се стремят всички, за тях са най-хубавите сънища на момичетата и на мустакатите интересни господа.

Когато обикаляме софийските улици, още едно нещо непременно ще ви направи впечатление. На всяка улица има най-малко три широки, хубаво наредени, с мраморни маси и конопени столове, кафенета. И всичките са пълни. Защото вътре са безработните и кандидатите за служби, пенсионерите и студентите, партизани-те, които назначават, и партизаните, които чакат назначение. Натруфени рускини сервират на господата. Сред дима от цигарите се чуват ударите на табладжиите, провикванията на картоиграчите, високите смехове на студентите. Ако поживеете в София месец-два не може да не ви направи впечатление едно странно явление: затварят цветарски магазин, отварят кафене; фалира ресторант, заместват го с кафене; преместват аптеката, отварят кафене и т.н. На какво разчитат съдържателите? Откъде ще се намери публика за толкова много кафенета? Едва ли и те сами знаят, но едно е несъмнено: заведенията им са пълни. А, наистина, кафенетата предлагат големи изгоди. Срещу едно кафе можеш да стоиш цяла сутрин, да се вглеждаш безспирно в синеокаата келнерка, да следиш линията на стройните ѝ бедра, да наблюдаваш света около себе си и през стъклата на витрината, да бистриш политиката, да научиш и да коментираш всички новини, да четеш вестници, да се видиш с приятелите си, да се запознаеш с нови и интересни хора, да ти посочат важни господа и т.н. И да се запомни: само срещу едно кафе и един лев пурбоар на келнерката с игривите сини очи и с усмивка, която обещава.

Ако сте провинциалист, бих ви накарал да ме разведете из София – да видя нейните забележителности: музеите, Зоологическата градина, мавзолея [на] Батенберг, черквата „Ал. Невски“ и т.н. Не се чудете: вие, провинциалистите, познавате много по-добре тия неща, отколкото ние, софиянците. Още със слизането си от влака вие тръгвате да обикаляте всички ония места, за които сте чели в географичните и описанията на столицата, които ви са тъпкани в главите още на ученическите чинове, за които веднага след завръщането биха ви запитали вашите близки, роднини, приятели. А ние от двадесет години живеем в София и не ги познаваме. Всеки ден минавам покрай музеите, но никога не се спирам да вляза вътре. И не съм влизал вътре. Ах, забравих, когато бях трето отделение, учителката ни води в Царския естествен музей и доколкото си спомням, видях там едно теле или прасе с две глави. Всичко друго ми се е измilo от паметта. Но вие, благосклонни провинциални приятелю, ще ме разведете някога и там. Нали обещавате? В замяна на това пък аз ще ви покажа незабележителностите на нашата хубава столица, която расте и не старее, но същевременно и не поумнява. Аз ще ви покажа онова, което на пръв поглед не прави впечатление, онова, което всеки ден е пред очите и затова е толкова познато, дребно, обикновено, еднообразно.

Ето, сега е дванадесет часа на обяд. Чиновниците напускат канцелариите. Трамваите отново са пълни, но сега пътниците са съсредоточени, малко уморени и всеки бърза за вкъщи, защото в два часа отново трябва да бъде в учреждениято. Пред фабриките – тъпци работници, между които сноват стражари и полицейски

агенти. Но не се безпокойте. Днес или утре няма никакъв „ден“ на революцията, на безработните, на антимилитаризма. Разбира се, днес получиха съобщение да напуснат фабриката две дузини работници – поради кризата, но това вече не прави и впечатление, защото става всеки ден. Забелязва се по всички лица една малка възбуда, в думите има смут, но това е недостатъчно, за да може да се проведе някаква акция. Работниците са насядали на тротоара, други са налякали из двора, трети са се облегли на оградата – разтварят пакетчета, обвити с вестници или шарени кърпи, и почват да се хранят: един комат хляб, малко сирене или един кичар грозде, няколко маслини или само хляб – ето техния обяд. Няколко групи момичета, които са успели да се нахранят, вече се разхождат из улицата, подхвърлят си шеги или правят неочаквани изповеди една на друга.

Ние доста се заседяхме при тях. Нека малко обиколим артериите на града. По „Мария-Луиза“, бул. „Дондуков“, „Алабинска“, „Търговска“ и „Леге“ е гъмжило. Магазините са още отворени. Продавачите чакат един часа, за да спуснат рулетките и тръгнат към къщи. Но сега те имат доста работа: елегантни дами се движат по „Леге“, влизат в магазин след магазин, търсят конци, копчета, парче коприна, малко прежда, която им не достига за нещо недовършено, пазарят се дълго, но търговците понасят всичко, защото и осемте лева, които ще влязат в касата им, са добре дошли. Всъщност търговията им е все повече на дребно: колко рядко вече стават сделки, които надхвърлят сто или двеста лева. Същото оживление и по „Мария-Луиза“: там можете да си купите евтини обувки, ризи без пари (но и без здравина), за пет лева – самообръсначки, за четиридесет лева – каскет, лика на малката княгиня от някой инвалид, чаши, канче, картини, книги, галоши на нищожни цени от амбулантните търговци. Оживлението е най-голямо, обаче, по „Пиротска“. Преди всичко това е улицата, която върви към Юч Бунар, Коньовица, Зах. фабрика, Разсадника, Булина ливада, Банишора, където живее беднотията, нямаща пари дори и за трамвайна карта. Затова по улицата бързат тълпи от хора. Но тук оживлението се създава и от магазините. А в тях можете да намерите всичко, абсолютно всичко – и значително

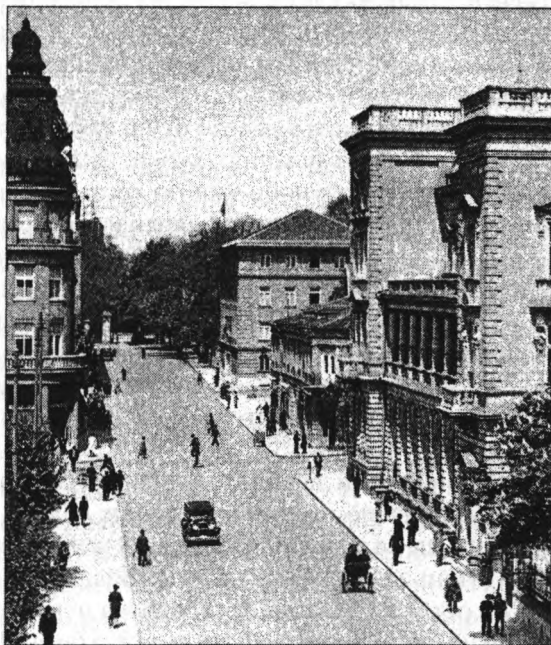

по-евтино от „Леге“ и „Търговска“. Беше време, когато буржоата се срамеше да каже, че купува от „Пиротска“. Но днес не е така: от тук пазаруват всички – и селянките, и работничките, и елегантните дами, и ученичките, и влюбените двойки, на които скоро предстои годеж. Защото тук всичко е по-евтино, търговците допускат безкрайни пазарлъци и умеят да скланят на неимоверни отстъпки. Разбира се, елегантните дами отнасят вързоите

към централните улици, твърдят, че покупката е направена от „Леге“ или [от] „Търговска“. Нека не им се сърдим за тая малка лъжа, тя е тяхната утеха в неочаквано сполетялата ни криза. А за да не забравят вратите на магазините по „Леге“, те пазаруват и от там, но на дребно: за 6 лева конци, за 8 лева копчета.

Ние забравихме „Цар Освободител“, т.е. „Царя“. А там е сега така шумно.

Студентите излизат на големи тълпи от новата университетска сграда и високо крещат. Чиновниците от Външното министерство се заглеждат във веселите физиономии на студентките. Офицерите пред Военния клуб се занимават със същото. А на ъгъла на „Раковска“ пред „Сурович“ и „Цар Освободител“ тротоарите са заети от големи групи било студенти, било писателстващи, било празноскиращи. Но всички говорят, ръкомахат, спорят. Гувернантките с колички, в които се усмихват разглезени бебета, едва си отварят път сред тълпите. Богато облечени дами с бели кученца в ръка самовластно стъпват покрай градинката пред Военния клуб. Офицерите ги заглеждат, занесени студенти ги блъскат с лакти, младите момичета ги отминават

със завист. Тук парадират както на обяд, така и вечер манията и суетата на столицата. Само че ако сега шествието свършва до паметника или най-много до моста, вечер то продължава и из алеите на Борисовата градина, където лятно време елегантна София играе тенис на тенисните игрища или танцува на терасата в „Ариана“ над езерото под звуците на джаза.

Следобедите са прилични на сутрините. Учрежденията, фабриките, магазините отново се изпълняват с хора. Към 5 часа [следобяд] се изпълнява и една друга сграда, прилична на голяма барака, с надпис „Съединението прави силата“. Надзърнете в нея, но между 5 и 5½ часа, защото след това вече тя се изпразва. И ще видите: нервни оратори, безразлични и апатични слушатели. И над всички – г-н Мушанов: той командва, той нарежда всичко, разглежда амбициозните, усмирява непослушните, изключва недоволните. Пред парадния вход винаги дремят няколко автомобили, група любопитни провинциалисти са насядали по стъпалата на паметника [на Цар Освободител] и очакват да влязат или излязат първенците и избраниците на България, за да ги видят. Пред Външното министерство сноват партизани и службогонци, около входовете за галериите се трупат тълпи, които чакат ред да влязат.

Към 6 часа трамваите отново са пълни с работници, чиновници, служещи, студенти. Домовете се оживяват, бащите играят с децата си, майките приготвят вечерята. Кръчмите и кафенетата шумят. По „Цар Освободител“ шествието тръгва отново, нахлува в Борисовата градина и се пръсва из алеите. Тук-там уловени за ръце двойки си обещаваат дълговечна любов. Учениците сподирят ученичките с

високи смехове, студентите започват своите безкрайни препирни за важни и маловажни неща.

Към 8 часа вече започват да се пълнят големите ресторанти. Ергените напускат кафенетата и се запътват към „Алказар“, „Балабанов“, „Тракиец“, „Кооп“, „Славянска беседа“, БИАД. Тук пристигат гуляйджийи, мъже с жените си, мъже без тях. Началото навсякъде е еднакво: на скара или готвено, бутилка вино, след това втора, трета и т.н. Оркестрите свирят, към 10 часа започват танците. Вие може да вечеряте в „Балабанов“ и след това да се смъкнете в избата. Но, побързайте, защото после няма да намерите места. Там е така задушно. Масите една до друга, всичко е заето. Унгарският оркестър весело бучи, студентите пеят и пригласят на инструментите. По стените висят бъклици, хурки, паници [и] т.н. Не си отивайте рано, чакайте да превали поне полунощ, защото тогава почват скандалите. А един виден скандал нима не е най-хубавият завършек на вечерта?

Може да вечеряте в БИАД. Там всичко е така просторно, елегантно, хубаво и блестящо. И можете да танцувате до насита по излъскания светъл паркет.

„Алказар“. Да, в „Алказар“ свирят унгарките, но освен това друго нищо няма да видите. Пък и ще ви оскубят така хубаво.

„Елит“ и „Тракиец“ си приличат. Там ще намерите посредствен оркестър, пияни народни представители, нахални цветопродавачки и келнери, които услужват несръчно.

Но искате ли да видите елегантен свят, да чуete прекрасна музика, да се наслаждате на чудесно танцуващи двойки, елате с мен в „Юнион палас“. Ще пием един шварц и ще се радваме на хубавите жени. Сега там проф. Иширков е вече вечерял и си е отишъл, но затова пък проф. Балабанов и м[инистър] Гиргинов вече са дошли. Да си оставим палтата на гардероба и да влезем вътре. Ето – вече танцуват. Почти всички маси са заети, защото днес е събота. Не се учудвайте, че чувате толкова много чужди езици. Чужденците са най-усърдните почитатели на заведението. „Моля ви, два шварца“. Ако имахме дама, щяхме да ѝ поръчаме сладолед. Не се учудвайте: тук може да намерите най-хубавия сладолед през всички годишни сезони. Към 12 часа ще дойдат нови гости: тия, които са били по кината и театрите. Към 1 ½ оркестърът ще спре, защото в горните етажи е хотелът и пътниците трябва да спят. Ние можем да постоим още, но можем и да си отидем. Ако искате да се отбием в избата на „Балабанов“ или да влезем в „Риунионе“. Дансинг и кабаре – предупреждават електрическите отражения, но, уверявам ви, няма нищо особено: една тъпна пияни мъже и жени и една дузина полуголи танцорки.

Ние можем да отидем на театър или [на] кино. В Народния театър избрахме да видим „Хората от хотела“, в Кооперативния да се насладим на играта на Мими Балканска, в Свободния – да чуем Иванка Сладкарова, в „Одеон“ – да се посмеем насила при някоя скучна комедия. Но това можем да направим и друг път. Софиянци предпочитат ресторантите и дансингите пред театрите. И имат право: понякога толкова скучни са театрите и нашите прехвалени артисти.

Един ден в София – твърде малко и все пак достатъчно, за да почувствате живота на големия град. Тук е центърът на всичко, тук е пъпът на България. И политически и културни институти – всичко е съсредоточено тук. Сутрин, на обед и вечер ви посрещат по улиците вестникарчета и ви пхат под носа най-интересните новини. Трамваите гърмят, автомобилите надават тревожни сигнали. Тълпи се

движат на всички посоки. Големите витрини грабват погледите, елегантните дами замайват очите. Това е официална София – София на делничните празненства, на празничните паради, на конгресите и партийните шествия. Но има и една друга София, пръсната из предградията и далечните квартали. Там живеят работници, занаятчии, служачи и дребни чиновници. Тя е спокойна, тиха, не търси бляскави удоволствия, не чака невкусени радости. Сутрин тръгва на работа, обядва в учреденията, фабриките, дюкянчетата, пие из кръчмите, ругае и псува. Понякога тая София е кротка и послушна, дори страхлива и угодничава. Но има моменти, когато става тъмна и тайна, непокорна и смела, решителна и дръзка, готова на всичко. Тогава многобройни тълпи се изливат в булевардите, по улиците гърмят протестни плакарди, издигат се трибуни, из въздуха се разнасят гласове против неправдата, ужаса, насилията, терора. Тогава търговците свалят рулетките, полицейски разезди полетяват из улиците, екват пушечни залпове. Малко писъци, малко крясъци и всичко утихва отново. Болнични камиони бързо отнасят трупове на убитите и ранените. Тротоарите опустяват, само кървавите петна напомнят, че тук е ставало нещо необикновено и страшно. А нощите са така ужасни в тия моменти! Нещо огромно слухти в града, каменните здания треперят, стражари на групи сноват из улиците, по участъците започва инквизицията над непокорните и недоволните. Всички врати са заключени. Електрическите глобуси са сякаш побледнели, небето е мрачно, беззвездно и трепери като изплашено. И вие чувствате в тъмнината, че два свята са се изправили – настръхнали един срещу друг – и се дебнат като непримирими врагове. С едните е силата и правдата, с другите – властта и парите. Едните сега се възраждат за живот и жадуват за светли дни и опияняващи радости, другите са хилави с похабени нерви и мускули, с наведени глави и очи, които търсят сламката, за която се улавя давещият се. Но и едните и другите са непримирими в борбата, готови да пожертват всичко, но да успеят. Кой ще победи?

17–19 ноември 1933 г.

НБКМ–БИА, Фонд 904, арх. ед. 1–28.

Снимката на Петър Динеков е от фонда НБКМ–БИА.

Снимките на София са от сайта <http://www.lostbulgaria.com>

НАСОКИ НА ИФЛА ЗА ОБЩЕСТВЕНАТА БИБЛИОТЕКА

АНЕТА ДОНЧЕВА

Похвална е инициативата нашата библиотечна Асоциация да преведе на български език книгата „Насоки на ИФЛА за обществената библиотека“, съставена от работна група – членове на комитета на Секцията за обществени библиотеки на ИФЛА. Практически първите насоки са публикувани още през 1986 г., а второто издание е от 2001 г. Самите съставители признават, че скоростта на промените е толкова голяма, че се налага още през 2010 г. да се издаде второ преработено издание. Българският превод е направен именно по него.

Цел на изданието

Както самите автори са написали в предговора: „... Тези насоки са съставени, за да подпомагат библиотечните и информационните специалисти при по-често срещани ситуации, да ги улесняват да развиват по-успешно ефективни услуги, релевантни колекции и достъпни формати в съответствие с контекста и изискванията на местната общност...“

Целта на българския превод е също информацията и творческият опит на обществените библиотеки да станат възможно достъпни до всички библиотечни специалисти без езиковите ограничения, да станат достъпни до хората, които управляват и администратират библиотеките, до тези които преподават в университетите и до всички, които се интересуват от обществените библиотеки.

Структура на изданието

Структурата обхваща всички страни на работата на една обществена библиотека: Мисия и цели на обществената библиотека; Правни и финансови рамки; Удовлетворяване потребностите на ползвателите; Развитие на колекциите; Човешки ресурси; Управление на обществените библиотеки; Маркетинг на обществените библиотеки.

В книгата като приложения се дават няколко много важни за библиотеките документи като Манифест на ИФЛА/ЮНЕСКО за обществените библиотеки; стандарти и др. Приложен е Списък на основни източници на ИФЛА, както и ценен Азбучно-предметен показалец.

Кратка характеристика на съдържанието

Книгата е много разнородна и многообхватна по своето съдържание, което прави нейното представяне доста трудно и времепоглъщащо. Направих си труда да съпоставя изданието от 2001 г. и това допълнено издание и установих, че по промените и допълненията, които тук са факт, могат да се направят най-общо следните заключения:

- развитието на обществената библиотека е изключително динамично;
- всички насоки в крайна сметка са адресирани към съвременната мисия на обществената библиотека да обогатява възможностите за учене и качеството на живот на хората от общностите, обслужвани от библиотеките;
- навсякъде промените са повлияни от развитието на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) и всички дейности в библиотеката са изправени пред предизвикателството на радикални промени;
- признава се изключителната роля на обществената библиотека в преодоляването на различията между информационно богатите и информационно бедните или както казват съставителите „дигитално разделени“ хора.

Част 1. на това ново издание вече се нарича „Мисия и цели на обществената библиотека“, а не както преди „Роля и цели на обществената библиотека“. Тук действително е засилено вниманието върху мисията на библиотеката. На пръв поглед функциите са формулирани по известния нам начин, но прави впечатление, че те са силно повлияни от настъпилите промени в ИТ. Дефинираните функции са подкрепени с изключително разнообразни примери на различни библиотеки от много страни. Накрая авторите са включили и една нова глава „Ползата от обществената библиотека“. В определяне на ползата от обществената библиотека са посочени няколко важни момента, в които тя оправдава своето съществуване като институция в полза на обществото – осигуряването на работни места с достъп до интернет, възможност за по-бърз пренос на данни и осигуряване на обучение за работа с компютър, както и това, че на някои места обществените библиотеки са единствената институция, която предлага свободен достъп до интернет.

В част 2. „Правни и финансови рамки“ са разкрити всички препоръки и необходимостта библиотеките да бъдат подкрепяни чрез законодателство и устойчиво финансиране. Важни и нови моменти са свързани тук с насоките за много активното участие на библиотеките във формирането на национални информационни политики, както и с услугите – качествени административни услуги и ефикасни и резултатни процедури на доставянето им чрез използване на новите технологии.

Прави впечатление, че насоките за видовете финансиране и особено алтернативното са много подробни.

В част 3. „Удовлетворяване потребностите на ползвателите“ като някои важни елементи на ефективното библиотечно обслужване са посочени:

- идентифициране на потенциалните ползватели;
- анализиране на потребностите на ползвателите;
- предлагане на услуги на определени групи и отделни лица;
- въвеждане на политики за грижа за ползвателите;
- обучение за ползване на библиотеката;
- сътрудничество и споделяне на ресурси;
- създаване на електронни мрежи;
- осигуряване на достъп до услугите;
- осигуряване на библиотечни сгради.

Дадени са много и интересни примери.

В част 4. „Развитие на колекциите“ също на пръв поглед материята е позната, но има интересни и нови моменти, свързани със стандартите. Тук съставителите са включили нова глава – „Мениджмънт на дигиталните колекции“, поради нарастването на масата на дигиталните книги във фондовете на библиотеките.

В част 5. „Човешки ресурси“ всички насоки са свързани с изисквания за висок професионализъм, добре обучен и високо мотивиран персонал. Вижте качествата и уменията, които трябва да притежава съвременния библиотекар според съставителите:

- способност да се разбират потребностите на ползвателите;
- способност да се сътрудничи с отделни личности и групи от общността;
- познаване и разбиране на културното многообразие;
- познаване на материалите, които съставят библиотечните колекции и на достъпа до тях;
- разбиране и споделяне на принципите на общественото обслужване;
- способност да се работи в екип, за да се осигури ефективно библиотечно обслужване;
- организационни умения, гъвкавост за идентифициране на промени и прилагането им в практиката;
- умения за работа в колектив и за лидерство;
- въображение, визия за бъдещето и отвореност към нови идеи и практики;
- готовност за промяна на методите на работа в съответствие с нови ситуации;
- познания за информационните и комуникационните технологии и за промените в тях.

В част 6. „Управление на обществените библиотеки“ са посочени ключовите моменти в управлението. Интересен момент са индикаторите и измерването на ефективността на библиотеката.

Част 7. „Маркетинг на обществените библиотеки“ – това е съвършено нова и по-подробно развита част в изданието. В старото издание за маркетинга има една малка част, включена в предходната част за управлението на обществената библиотека. Както казват съставителите във въведението: „Маркетингът е много повече от реклама, продажба, убеждаване или промоция. Маркетингът е надежден и обективен систематичен подход, който разчита на създаване на услуга или продукт, съответстващи на потребностите и желанията на ползвателите, като целта е тяхното удовлетворяване.“ Тук подборно са развити инструментите на маркетинга; маркетинг и комуникационна политика и връзки с обществеността, т. е. ние вече виждаме сериозни насоки към възможностите за пропаганда и лансиране на пазара на продуктите и услугите на библиотеката.

„Насоки на ИФЛА за обществената библиотека“ е ценно помагало със системно подобрена информация и много практически опит, който може даже директно да се прилага в библиотеките. Книгата има добър професионален език и е четивна, което означава, че преводачът и научният редактор са си свършили добре работата. Може би би било добре да има малък предговор към българското издание.

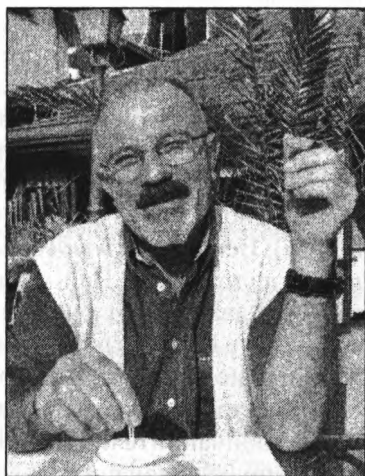
Пожелавам изданието да стане настолна книга не само на българския библиотекар в обществената библиотека, но и на управленеца, администратора и политика, ангажирани с тази институция.

***Насоки на ИФЛА за обществената библиотека.** Ред. Кристи Кунц и Барбара Губин. Прев. от англ. Диана Велкова-Градинарова. Науч. ред. Александра Дипчикова. Ез. ред. Елеонора Николова. – София : Българска библиотечно-информационна асоциация, 2011. – 140 с. (Международна федерация на библиотечните асоциации и институции (ИФЛА))*

ЗА ВОДНИТЕ ЗНАЦИ В СРЪБСКИТЕ РЪКОПИСИ ОТ XIV ДО XVI ВЕК В СБИРКАТА НА ХИЛЕНДАРСКИЯ МАНАСТИР

ЕЛЕНА УЗУНОВА

Прецизното датиране на ръкописи, документи и други видове материали на хартия, свързани с историята на писмената култура, е една от най-важните части на археографската и палеографската работа. Проучването на изписаните на хартия паметници от миналото спомага за усиленото развитие на филигранологията като важна помощна историческа дисциплина. В това отношение изследователите от Археографския отдел на Народната библиотека на Република Сърбия в Белград през последните десетилетия са постигнали значителни успехи. Публикациите на колегията станаха задължителен инструмент в проучването на цялостната южнославянска ръкописна традиция. Събраният през годините богат филиграноложки материал дава добри възможности на сътрудници на Археографския отдел в Белградската библиотека да прецизират датировките на голям брой писмени паметници.

В своя вече дълъг професионален път старши сътрудникът на библиотеката Радоман Станкович работи системно за проучване на хартиените ръкописи, съхранявани в различни фондове не само на територията на днешна Република Сърбия, но и на колекции в други страни на бивша Югославия, както и на сбирки от славянски и гръцки ръкописи в национални библиотеки и научни центрове в балканските държави. Така през годините на научната си кариера той, отначало под ръководството на покойната вече изследователка на хартията Мира Грозданович-Паич, развива сръбската филигранология до нейните днешни високи постижения. Публикациите на Р. Станкович наброяват повече от 25 заглавия на студии и монографични изследвания, разкриващи основни характеристики на разпространението и употребата на различните производства на хартия през периода от XIV–XVIII в.

Систематичното проучване на големи балкански органични ръкописни колекции дава възможности за разкриване на различни аспекти на търговско-икономическите отношения на Балканите с основните производители на европейска и източна хартия в десетилетията на нейното начално разпространение и основно в епохата на османското владичество на полуострова от XV–XIX в. В това отношение

изключително полезни са двете последни монографични изследвания, посветени на сръбските ръкописи от XIV до XVI в. в библиотеката на Хилендарския манастир. В първата книга от поредицата¹ са извлечени материали от 119 ръкописа от XIV в., съдържащи повече от 1000 водни знака (типове, варианти и подварианти), както и 736 филиграна от 94 ръкописа от XV в. В уводната част е представена накратко историята на изследователския интерес към колекцията от славянски ръкописи в Атонската обител и по-специално проблемите на филиграноложкото проучване на паметниците. Разгледани са характерните за съответните десетилетия изображения в конкретните ръкописи от сбирката. Принос към изследването на хартията през XIV в. е датирането на паметници с редки за южнославянската книжнина водни знаци, както и определяне на времепоявата на някои типове хартия в продукцията на сръбските книжовни средища. Сред рядко срещаните се филигранни в хартията на четиринадесетото столетие напр. са *птица*, *тигър*, *арбалет* и др.

Въз основа на изворовия материал от XV в. Р. Станкович посочва и най-често срещаните филигранни през столетието, като напр. *трихълмие с кръст* (с варианти без кръг и в кръг), *ловджийски рог*, *пожици* (различни видове) и *везни*. Наличният материал дава възможност на изследвателя да обобщи наблюденията си по въпросите за производството, разпространението и употребата на основните хартиени марки през XIV и XV в. Хартията за изработването на хилендарските ръкописи е с италиански произход – от мелниците във Фабриано (*секира*, *арбалет*, *кръгове*, *кръст*), Венеция (*ключове*, *бъклица*, един от видовете *пожици*), Пиемонт (*звънец*, *шлем*, *трихълмие*). Най-много книги в сбирката на Хилендарския манастир през първите два века от епохата на хартиените ръкописи са изработени с хартия от мелниците в Генуа (различни видове *плодове*, *птици*, *животни* в цял ръст, изображения само на глава на животни, *хералдични знаци* и др.).

Описът на водните знаци в хилендарските ръкописи от XIV–XV в. е придружен от обичайните показатели: регистър на ръкописите, подредени по сигнатури, с посочени водни знаци в албума; азбучен показалец на водните знаци; показалец на водните знаци в добавените по-късни части в ръкописите от XIV в.; хронологичен показалец.

Вторият том в поредицата² представя филиграноложкото проучване на използваната хартия при изработването на сръбските ръкописи в Хилендар от XVI в., наброяващи 122 кодекса. Въз основа на проучванията си Р. Станкович потвърждава тезата за една от съществените особености на хартията, произведена през столетието – появата на контрамарката като важна част от водния знак, най-напред във венецианската ръчна хартия, а по-късно и в продукцията на останалите мелници в Северна и Средна Италия. Доминиращ филигран за XVI в. е *котвата* с нейните основни три типа и няколко подвида и варианти. Други характерни изображения на филигранни са *бича глава*, *глизан*, *кардиналска шиска*, *везни*. С помощта на натрупания богат архив от водни знаци и с добрите си познания авторът на изследването датира с точност и някои ръкописи, чиято хартия е с много рядко срещани филигранни, като например *каруца (кола)*, *ангел в кръг със звезда отгоре*, *орел в*

¹ Водени знаци хиландарских српских рукописа XIV–XV века. – Београд, 2007. – 543 с.

² Водени знаци хиландарских српских рукописа XVI века. – Београд, 2010. – 304 с.

кръг, ръкавица с цвете. Описът на филиграните в ръкописите от XVI в. в библиотеката на Хилендарския манастир е придружен от регистър на ръкописите с водни знаци, представени в албума: азбучен регистър на водните знаци; хронологически регистър на проучените ръкописи.

Едно подходящо решение за онагледяването на описа са малките изображения към словесните описания на знаците и техните идентификации.

Представените тук описи на водните знаци в сръбските ръкописи в библиотеката на Хилендарския манастир имат изключително важно значение за развитието на южнославянската палеография и кодикология. Те са първостепенен справочник за научна информация не само в областта на археографията, но и в по-широкия аспект на европейската културна история.

Библиография на трудовете по филигранология на Радоман Станкович

Статии

Датирање и водени знаци српских ћирилских рукописних књига Пећке патријаршије. // *Археографски прилози*, књ. 13, Београд, 1991, с. 7–249. (Заедно с Мира Грозданович-Паич)

Датирање српских рукописних књига у софијском Црквеном историјско-археолошком музеју. // *Археографски прилози*, књ. 14, Београд, 1992, с. 25–544.

Датирање српских рукописних књига у софијском Црквеном историјско-археолошком музеју (II). // *Археографски прилози*, књ. 15, Београд, 1993, с. 197–243.

Датирање и водени знаци рукописних књига манастира Никољца. // *Археографски прилози*, књ. 16, Београд, 1994, с. 141–306.

Датирање новопронађених рукописних књига из Епархије рашко-призренске. // *Археографски прилози*, књ. 17, Београд, 1995, с. 181–223.

Приновљене рукописне књиге Народне библиотеке Србије. Водени знаци и датирање. // *Археографски прилози*, књ. 18, Београд, 1996, с. 253–351.

Водени знаци бистричких рукописа. // *Археографски прилози*, књ. 19, Београд, 1997, с. 151–209.

Рукописне књиге манастира Савине. Водени знаци и датирање. // *Археографски прилози*, књ. 20, Београд, 1998, с. 265–367.

Датирање српских рукописних књига у софијском Црквеном историјско-археолошком музеју (III). // *Археографски прилози*, књ. 21, Београд, 1999, с. 213–297.

Водени знаци хиландарских српских рукописних књига XIV века. // *Археографски прилози*, књ. 22–23, Београд, 2000–2001, с. 7–399.

Водени знаци рукописних књига Музеја Срема у Сремској Митровици. // *Археографски прилози*, књ. 24, Београд, 2002, с. 189–254.

Водени знак „једнострука котва“ у рукописима манастира Свете Тројице Пљеваљске. // *Археографски прилози*, књ. 25, Београд, 2003, с. 259–277.

Рукописи српске редакције у Народној библиотеци „Иван Вазов“ из Пловдива. // *Археографски прилози*, књ. 26–27, Београд, 2004–2005, с. 189–261.

Рукописи из Цркве св. Николе у Подврху код Бијелог Поља. Водени знаци и датирање. // *Археографски прилози*, књ. 26–27, Београд, 2004–2005, с. 263–317.

Водени знаци Хиландарског медицинског кодекса N. 517 из 1550/60 године. // *Археографски прилози*, књ. 26–27, Београд, 2004–2005, с. 449–463.

Водени знаци рукописних књига манастира Крке. // *Археографски прилози*, књ. 29–30, Београд, 2007–2008, с. 89–265.

Водени знаци рукописа Милешевске епархије (Милешева, Дубочица, Илино Брдо). // *Археографски прилози*, књ. 29–30, Београд, 2007–2008, с. 299–366.

Книги

Рукописне књиге манастира Свете Троице код Пљеваља. Водени знаци и датирање. – Београд, 2003. – 230 с.

Рукописне књиге Музеја Српске православне цркве у Београду. Водени знаци и датирање. – Београд, 2003. – 442 с.

Водени знаци и датирање Антологије. // **Јаковљевић, А.** Антологија са неумама из доба кнеза и деспота Стефана Лазаревића. – Крушевац, 2004, с. 135–143.

Водени знаци Вараждинског апостола. // *Вараждински апостол*. Поводом 550 година од настанка. – Београд–Загреб, 2004, с. 91–97.

Филигранолошки опис и албум грчких рукописа XV–XIX века Центра за словенско–византијска проучавања „Проф. Иван Дујчев“. – Софија, 2006. – 497 с.

Водени знаци хиландарских српских рукописа XIV–XV века. – Београд, 2007. – 543 с.

Филигранолошки опис горажданских књига. // *Горажданска штампарија*. – Београд – Источно Сарајево, 2008, с. 309–333.

Водени знаци хиландарских српских рукописа XVI века. – Београд, 2010. – 302 с.

Н О В И Н И • Н О В И Н И

Ново издание на „Абагар“

На 10 мај т.г. беше представено луксозното библиофилско издание на „Абагар“ на Филип Станиславов, подготвено от Издателство „Сиела“ и от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методиј“.

Премиерата бе открита от директора на Националната библиотека проф. дфн Боряна Христова. След неа говориха архивистите Бояна Минчева и д-р Любомир Георгиев, учествовали активно в подготовката на изданието. От страна на Издателство „Сиела“ библиофилското издание представи Светлозар Желев.

Събитието беше съпътствано с изложба, която включваше предишните му фототипни издания, както и ранни печатни венециански издания, за които се знае, че са били в основата на тази прва книга, отпечатана с елементи на новобългарския език. Изданието и експозицията, обогатена с оригинални български възрожденски щампи, бяха посветени на 360-годишнината на тази уникална книга. А че тя е наистина уникална, говори фактът, че по света са известни само 15 нейни отпечатъка, единият от които се съхранява в Националната библиотека.

Книгата е молитвеник, който се препоръчва да се носи увит около кръста или лявата ръка на вярващия, за да го предпазва от болести, зли хора, сили и магии. Названието на книгата е свързано с библейския разказ за цар Абгар V Укама Аршагуни (Авгар), болен от проказа, който написал писмо на Исус Христос с молба да го изцери, предлагайки му и да отседне в малоазийския град Едеса. На това писмо Христос отговорил, че ще го излекува вярата му и изпратил на царя кърпа, с която попил потта от лицето си, и своя ученик апостол Тадей. В писмото си написал, че не може да се отклони и трябва да извърви своя, определен от Бога, път. Тази кърпа, според историци от Изтока, е спасила Едеса и Константинопол от нашественици. Сега тя се намира в Италия.

НОВАТОРСКО БИБЛИОГРАФСКО ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА ЗАХАРИЙ ЗОГРАФ

ЦВЕТАНКА ПАНЧЕВА

Подготовката и издаването на една библиография днес е такава рядкост и коства толкова творчески усилия и упоритост, убедителност и изобретателност в намирането на финансиране, че дори само заради това си струва да поздравим колегите, които са се заели с подобна трудна задача. А още повече това е наложително, когато е налице книга, получила вече висока оценка от специалистите, за които е предназначена. Става дума за биобиблиографията „Захарий Зограф (1810–1853)“, чиито страници прелиствам, връщайки се назад във времето, към началото. Спомням си как преди доста години Мирослава Мирчева от Общинската библиотека в Самоков, силно мотивирана и ентусиазирана тогава студентка в катедра „Библиотечно-информационни науки“ на Софийския университет, дойде в Националната библиотека щастлива, че е успяла да убеди доц. Татяна Янакиева за свой ръководител в подготовката на дипломната ѝ работа за най-големия ни възрожденски художник. Още тогава я тревожеха много неизяснени въпроси около методиката на издирването и описанието на материалите, спореше с мен, отстояваше своето виждане, но и си даваше сметка, че се е захванала с нещо, което до момента не е правено – да се описва художественото творчество на Захарий Зограф (стенписи, портрети, графики др.) по многобройните печатни издания, в които то е отразено. Последва отлична защита. Петнадесет години по-късно Мира буквално влетя в библиотеката с новината, че Община Самоков ще финансира издаването на биобиблиография за Захарий Зограф по случай тържественото отбелязване на 200-годишнината от рождението му. И въпреки че работата беше почти готова... всичко се започна отново.

Излезлият от печат указател, както пише и самата съставителка, „е пръв опит за цялостно изследване върху печатно размножените творби на най-значимия възрожденски художник и на литературата за него“ и съдържа 943 библиографски описания на документи на български и чужди езици, отпечатани в периода от 1944 г. до 2010 г. включително. Библиографското издирване е извършено според изданията и електронните БД на текущата и ретроспективната национална библиография, каталозите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, на библиотеките към БАН и СУ „Св. Климент Охридски“, на Националната художествена академия, на Народната библиотека „Иван Вазов“ в Пловдив, както и на регионалните библиотеки във Велико Търново и Ловеч, на общинските библиотеки в Самоков и Троян. Проучен е местният печат на селищата, свързани с творчеството на Захарий Зограф, издирвания са правени дори в частни колекции за скъпи издания с включени негови творби, липсващи в обществените библиотеки.

Хронологичният период на указателя – 1944–2010 г., е избран неслучайно. Съставителката има няколко основания за това. От една страна, именно през тези години личността на Захари Зограф е била обект на много и основни проучвания. Не е обхваната литературата за периода до 1944 г. поради липсата на надеждна библиографска основа за издирване и установяване на статии от периодичния печат, което прави невъзможно постигането на пълнота в библиографията, а що се отнася до книгите, то капиталните проучвания – на Андрей Протич, Богдан Филов и др. са цитирани многократно от по-сетнешните изследователи.

Стесненият в тези граници период на издирване позволява на Мирослава Мирчева да разгърне изследването си в дълбочина като прегледа *de visu* всички издирени публикации, идентифицира и опише пълно авторските творби, аотира значителна част от материалите „За него“. Трябва да се отбележи, че обектът на библиографията в много от случаите е „скрит“ в източници с по-широка тематика, което прави издирването по-трудно, изисква от съставителката по-дълбоко и многопластово навлизане в темата на своето проучване. Самата тя уточнява, че са подбирани и прегледани стотици заглавия, свързани с българското Възраждане – за черкви, манастири, икони, стенописи и др., а това предполага и много усилия в отсяване на ненужното. Налага се Мирослава Мирчева да бъде не само библиограф, а в някои случаи и изследовател, който да идентифицира не винаги подписаните живописни произведения на Захарий Зограф, пръснати в различни графични издания.

Библиографията е подчинена на традиционната структура на персоналията и включва кратък летопис с по-важните дати от живота и творчеството на Захарий Зограф. Обширната студия на наскоро напусналата ни проф. д-р Вера Динова-Русева е написана специално за библиографията и увлекателно въвежда в творчеството му, във важните моменти от неговия живот, открива интересни черти от характера и светогледа му чрез цитати от негови писма до наши възрожденци.

Спецификата на библиографското изследване е представена в структурата на изданието чрез раздела „Творби на Захарий Зограф, публикувани в графични издания“, който има своята детайлизация – „Светска живопис“, „Стенописи“, „Икони“, а вътре в тях са оформени подрубрики като: „Автопортрет“; „Други кавалетни портрети“; „Пейзажи, рисунки, орнаменти“. Стенописите са разделени по манастири, като е въведена и подрубрика „Стенописни автопортрети“. Тук са отразени стенописните му автопортрети в Бачковския, Троянския и Преображенския манастир, също църковните стенописи в тези манастири, в Рилския манастир, във Великата лавра „Св. Атанасий“ в Атон и в редица български църкви. Описани са 212 графични издания (включително и тези на чужди езици), в които са включени репродукции на Захарий Зограф. Зад тези описания се крие колосален труд, защото, за да бъдат те издирени и установени, са прегледани огромен брой албуми, листовка графика, каталози, картички, дипляни. Спазеният от съставителката принцип е да се описват главно подписаните репродукции, а неподписаните да се отразяват само след внимателно изучаване на публикуваните специализирани проучвания и след консултации с изкуствовед.

Специфичното изследователско поле на този раздел на библиографията е наложило и различен модел на описанието. Описани са самите графични произведения (подредени азбучно във всеки подраздел), а в анотация са разкрити творбите, които са репродуцирани, видът и форматът им (големи, малки, цветни, черно-бели), по-

сочват се страниците или номерата, под които те са поместени в изданията. Това дава по-голяма прегледност на описанието, лесно търсене на наименованията на художествените произведения, по-открояваща се връзка със съответния показалец.

Освен традиционния втори дял „Литература за него“, разкрит в хронологична последователност, в библиографията са обособени още два дяла – „Захарий Зограф в художествената литература“ и „Национална награда „Захарий Зограф“. По този начин тематиката на указателя се обогатява, като се разкрива и художественият му образ, добавят се и материалите за удостоените с престижната награда съвременни творци. Литературата за Захарий Зограф е представена в пълнота за книгите и научните статии, в публикациите от вестници съставителката си е позволила известен подбор по отношение на репортажи, кореспонденции и др., а от библиографията съзнателно са изключени учебниците и пътеводителите. Този дял е особено важен за изследователите, защото дава информация за това как се е променял и доколко е нараснал интересът към творчеството на Захарий Зограф. А за широката публика вероятно биха били по-интересни сведенията за създадените художествени произведения за него, някои от които придобиват голяма популярност с времето – например легендата „Греховната любов на Зографа Захарий“.

Ползването на библиографията се улеснява от добре премисленият и отлично съставен справочен апарат, състоящ се от: показалец на заглавията на творбите на Захарий Зограф по жанрове – светска живопис, стенописи, икони; показалец на авторите; показалец на носителите на наградата „Захарий Зограф“. И в тяхното създаване проличава педантичността и точността на съставителката при идентифицирането на творбите – потърсена е консултация с изкуствовед за случаите, в които едни и същи творби са именувани по различен начин в многобройните издания. Затова най-ценното в показалеца на произведенията са многобройните препратки към различните наименования на една и съща авторова творба. Той е и индикатор за това, кои са най-често тиражираните репродукции на Захарий Зограф – автопортретът и портретът на Неофит, стенописните автопортрети, „Страшният съд“, „Колелото на живота“ и др.

Важно е да се отбележи също, че изданието е отлично оформено и илюстрирано с цветни репродукции. Непременно трябва да се изтъкне и фактът, че Община Самоков включи този издателски проект в културния си календар, финансира го и го превърна във важен акцент на честванията на 200-годишнината от рождението на един от най-големите български художници, типичен представител на националното ни Възраждане.

Подчертах вече, че библиографията на Захарий Зограф предизвика голям интерес сред специалистите. Тя беше представена успешно на два форума – на Международната научна конференция „Захарий Зограф и неговото време“ (София, 18–20 ноември 2010 г.) чрез доклада на съставителката Мирослава Мирчева* пред изкуствоведска публика и пред художествено-творческия елит на Самоков на 14 юни 2011 г. – чрез представянето ѝ от доц. Татяна Янакиева.

Убедена съм, че този сериозен библиографски труд ще бъде положително оценен и от библиотечната ни общност и ще послужи като успешен библиограф-

*Мирчева, Мирослава. Захарий Зограф през погледа на библиографа / Мирослава Мирчева. // Проблеми на изкуството, 2011, №1, с. 60–61.

ски модел за бъдещи подобни изследвания. Биобиблиографията „Захарий Зограф (1810–1853)“ ме подтиква да формулирам няколко важни, според мен, условия за създаване на библиографски издания, които ще ги превърнат в широко използван и ценен източник на информация и от специалистите в съответната област, и от библиографите:

- навлизане в детайли в темата на указателя от страна на съставителите. Избиране на тема, която е близка до техните познания, интереси, натюрел, хоби. Така те си осигуряват и най-точните консултанти, които ще им помогнат да се ориентират в същността на темата, да обгледат от много и различни посоки натрупаната информация;

- наличие на теоретични познания и практически библиографски опит, които да позволяват не само да се спазва методологията на библиографското издирване и структуриране на изданието, но и да се вземат новаторски решения, подсказани от специфичната тематика на отделния указател;

- задължителен избор на научен редактор, който със знанията и опита си да повлияе при уточняване параметрите на темата, при подбора на документите, при избора на адекватни методически решения, при практическото изпълнение;

- работа в екип, който има воля за общи усилия, насочени в една посока – съставител, научен редактор, консултант, автор на встъпителната студия, фотограф, (за електронните издания и IT специалист), ръководство на съответната библиотека, община, спонсори.

Изглежда създателите на настоящия биобиблиографския указател, знаейки за написаното от Захарий Зограф в писмо до Найдено Геров: „...Понеже нашио българский род обикновено има несогласието и затова общите работи мартви лежат. От груби и прости чловеци народна и отечествена полза небива никога...“, са решили да ни докажат, че и обратното е възможно.

Мирчева, Мирослава. Захарий Зограф (1810–1853) : Биобиблиография / Мирослава Мирчева ; Науч. ред. Татяна Янакиева. – Самоков : Библиотека „Паисий Хилендарски“ ; Община Самоков, 2010. – 200 с. ; ил.

БАНКНОТИ И МЕЧТИ МЕЖДУ КОРИЦИТЕ

АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА

Пред мен е най-новата книга на изследователя на книгоиздаването у нас – Алберт Бенбасат, която за пореден път ми носи истинско удоволствие от сполучливо подбраното метафорично заглавие, от „упорито“ следвания избор на темата за „осмото чудо на света“, т.е. книгата, от детайлно разгърнатия анализ на характеристиките на масовата книга, от богатата ерудиция на автора, от неговия чудесен стил и език.

Книгата „Банкноти и мечти между кориците“ по своята същност е първото у нас сериозно и цялостно изследване на масовата книга и книгоиздаване. Същевременно тя би могла да се разглежда като своеобразно продължение на предишните книги на автора – „Книгата като тяло и дух“ (2004), „По въпроса за книгата“ (2008), „Печатни пространства и бели полета“ (2010), на статиите, публикувани през годините в периодичния печат. Изследвания, в които А. Бенбасат неизменно следва трайно избраната от него тема за книгата и книгоиздаването, поднасяйки ни различни аспекти и гледни точки с умението на изкушен литературовед, за да може в настоящия труд да ни представи своя прочит и своето мнение за масовата книга в „парадигмата на културно-медийните феномени“, „преплитайки теоретичния, историческия и практическия интерпретативен план“.

Книгата е структурирана в седем глави, въведение, заключение и списък на използваната литература. Обектът на изследването е очертан още в предговора, като авторът специално подчертава, че масовата книга ще бъде разгледана в иманентните ѝ три аспекта – духовен или съдържателен, телесен и стоков – и наред с това специално внимание ще бъде отделено на българското масово книгоиздаване, на неговите особености и възможности за „евроинтеграция“.

В първата глава Алберт Бенбасат, за да формулира ясно и обосновано що е масова книга и масово книгоиздаване, въвежда основните и „помощни“ икономически характеристики – развлекателност, полезност, висок тираж, достъпна цена, ергономичност, атрактивност, реклама и др. Чрез тях успява да очертае по оригинален начин основните параметри на разглеждания от него обект. Тук също така е отделено внимание на съотношението и взаимодействието между масовата култура и масовата книга, направено е разграничението между масова култура и кич, обосновано е защо масовата книга „задава модела“ и как тя трасира пътя на масовата култура.

Тематично-съдържателните и жанрови характеристики са предмет на втората глава. Тук авторът много подробно и за първи път в родната книговедска литература систематизирано и изчерпателно е очертал типологичните белези на различните видове масови издания като романа подлистник или романа феълетон, който според него е предшественикът на съвременната сапунена опера, на любовно-сентименталните женски или розови серии, които са средно 55% от пазарния дял на

издаваната литература въобще, на еротичната литература, на бестселъра, чиклита, ладлита, криминално-приключенските четива, литературата на ужаса (трилър и хорор), фантастичните и фентъзи изданията, комиксите и др. Класифицирането на развлекателните художествени четива е извършено по доста съвършен начин: задълбочено, логично, професионално и същевременно на достъпен и дори развлекателен език, с проследяване на тяхното възникване – причини, необходимост, място и т.н. – и с илюстрирането им с безброй конкретни примери от българската и световната литература.

На въпроса има ли разлика и как да разпознаваме еротиката от порнографията Алберт Бенбасат е посветил третата глава на своето изследване, която за мен бе особено интересна. В нея авторът, верен на дългогодишните си пристрастия в тази насока, в историко-философски план е „разнишил“ въпрос, който е доста деликатен и затова не особено дискутиран дори и в световната литература. Започвайки от Платон и преминавайки през Аристофан и Сократ, авторът следва тезата си, че появата на Ерос предпоставя хармонизирането на света. По-късно, по времето на европейския Ренесанс Марсилио Фичино, виден представител на Флорентинската академия, не само обобщава Платоновите възгледи за любовта, но и акцентира върху конкретните проявления на Ероса върху човешкото битие и на факта как човешката природа и същност стават философски и психологически инструмент при интерпретирането на влиянието на пола върху екзистенцията. Освен това А. Бенбасат, използвайки редица примери, е показал как, навлизайки във всички форми на изкуството, еротиката постепенно се е легитимирила. Тук се натъкваме и на много сполучливото определение на еротиката, изведено и коментирано в контекста на други такива в литературата. По-съществено място е отделено на порнографията и по-конкретно на отличаващото я от еротиката. В етимологичен план са сравнени двете понятия, като отново е изведено определение на този „словесен и визуален търговски продукт“. Феноменът „порнография“ е охарактеризиран чрез етапите в развитието на масовата култура. В исторически план е потърсена и границата между еротика и порнография. И всичкото това отново е съпроводено с примери от световната научна и най-вече художествена литература.

Масовото книгоиздаване е предмет на разглеждане в четвъртата глава, в която е проследено как 200 години след Гутенберг пазарът масово е зaleyт от първите евтини, нискокачествени и зле отпечатани брошури и как постепенно се налага издаването на „простолюдни“ словесни продукти, като „Синята библиотека“, елзевириите, вестникарските издания с продължение, брошурата роман, евтините домашни библиотеки, оформени в джобен формат, англо-американския paperback, за да достигне авторът до охарактеризиране на издателската продукция на издателствата „Ашет“, „Бертелсман“, „Шпрингер“, „Холцбринк“, „Макгроу-Хил“ и др. и до идеята за ролята на корпоративното книгоиздаване в съвременната интернет революция. Феномени, породени от потребителските нужди и предпочитания.

Следващите три глави А. Бенбасат е посветил на българската масова книга и книгоиздаване. В исторически план са описани първите преводи и „побългаряването“ на известни световни образци, описана е ролята на преводача-адаптатор. Проследено е възникването на подлистниковата литература у нас още с появата на „Цариградски вестник“ през 1848 г., дейността на първите професионални книгоиздатели, бумът на народните книги – календари, песнопойки, съновници, трепетници, писмовници, които имат особена роля и място в българската литература.

Тук бих искала да отбележа, че още преди 15 години в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ започна аналитично разкриване на съдържанието точно

на тези издания, което за съжаление не е завършено. Четейки сега подробните характеристики на календарите, песнопойките, съновниците, мисля си, че на всяка цена би трябвало да намерим сили и средства и да довършим започнатото.

Годишните след Освобождението са белязани с дейността на издателствата „Ив. Г. Игнатов“, „Юрукови“, „Ал. Паскалев“, които създават и налагат най-известните по онова време поредици или библиотеки – „Мозайка от знаменити съвременни романи“, „Универсална библиотека“, „Знание“ и др., както и заглавията, включени в тях. Тук се натъкваме и на критическото отрицание на този тип „служински романи“ (Божан Ангелов) и на авторовата гледна точка за високата и масовата литература. В тази част както и в частта, засягаща българското книгоиздаване след войните, много майсторски са анализирани и издателските практики и стратегии, и авторовите произведения. Отбелязан е родният пример в подлистника, еротиката, фантастиката, криминалето, историческата проза.

Специално внимание заслужава шестата глава „Тоталитарните „заместители“ на масовата книга – жанрове и издателски субекти“. Тук авторът много обстойно е анализирал зараждането на цензурата в областта на книгоиздаването, институциите, които я осъществяват, и начина, по който се извършва. Очертани са държавно-партийните форми на управление, при които определящи са не потребностите, търсенето и печалбата, а идеологическата целесъобразност. На фона на тези анализи са направени изводите: защо през комунистическо-тоталитарния режим четенето е можело да бъде квалифицирано като престъпление и защо масово-политическата книжнина бе официализираната „масовост“. Следващата глава „Масовата книга в периода на преход след 1990 г. до днес“ също трябва да бъде изтъкната, защото в нея А. Бенбасат е „събрал“ и систематизирал всичко, което е писал досега за зараждането или появата на първите частни издателства, за издателския „бум“ след отпадане на „табуто върху масовата книга“, „реактивирането на носталгията по тази книга“, за „розовата“ инвазия, за появата на мафиотската „медийна литература“, за паралелното книгоиздаване на книги и вестници и за останалото, на което сме свидетели и в което участваме всички, които по някакъв начин сме свързани с книгата и книгоиздаването в България след 1989 г.

Ще оставя без коментар заключителните думи на Алберт Бенбасат дали масовата книга ще изчезне и какви трансформации търпи и ще претърпи занапред. Дали ще се превърне в придатък и функция на масмедията или ще запази своето място такова, каквото на много от нас би ни се искало, а мисля си, че и на самия него. Това времето ще покаже.

Накрая искам още веднаж да отбележа, че книгата „Банкноти и мечти между кориците“ е едно изключително сериозно и стойностно изследване на масовата книга и масовото книгоиздаване. Едно четиво, което би било полезно както за изкушените от феномена книга – изследователи, издатели, библиотекари, студенти от различни хуманитарни специалности, така и за неизкушените, за тези, които чрез нея могат да се докоснат до майсторския разказ на един ерудиран познавач на съдбите на чужди и български автори, книги и книгоиздатели.

Бенбасат, Алберт. *Банкноти и мечти между кориците : Масова книга и масово книгоиздаване.* – София : Сиела, 2011. – 420 с.

Обява

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „Св. Климент Охридски“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ, НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ
И КУЛТУРНА ПОЛИТИКА“
България, София 1113, Бул. „Цариградско шосе“ 125, бл. I, ет. IV
Тел. 870-42-36, 971-10-02/в. 420, Факс (+359-2) 870-42-36
E-mail: bin@sclg.uni-sofia.bg

ПРЕДВАРИТЕЛНА ИНФОРМАЦИЯ ЗА: МАГИСТЪРСКА ПРОГРАМА „БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ И КУЛТУРНА ПОЛИТИКА“

Тази магистърска програма е насочена към интегративна подготовка на специалисти в основните културни институции – библиотеки, музеи, архиви. В процеса на обучение се задълбочава знанието за съвременните културно-информационни процеси, изграждат се практически умения за качествено информационно обслужване със съвременни технологии, усвояват се маркетингови и управленски умения за работа на културния пазар и за формиране на национална и регионална културна политика.

Прием за учебната 2011/2012 г. на студенти-магистри – държавна поръчка с годишна такса от 185 лв. за завършили бакалавърската степен на специалност „Библиотечно-информационни науки“, както и бакалаври и магистри, завършили други специалности.

Документи ще се приемат във Философски факултет на Софийския университет от 13.06.2011 г. до 29.07.2011 г. – зала 63, ет. 3, Южно крило.

Датата за изпита (събеседването) ще се знае при подаване на документите.

Класацията се извършва въз основа на:

- среден успех от семестриалните и държавните изпити от дипломата за завършената степен на висшето образование (не по-нисък от добър 4);

- оценка от събеседването по приложен конспект.

Форма на обучение: задочна.

Срокът на обучение е съответно:

- три семестъра (за неспециалисти в областта на БИН);

- два семестъра (за завършили специалност БИН).

Завършилите магистърската програма получават професионални компетентности за:

- работа в библиотеки, информационни центрове, музеи, читалища и други научни и културни институции;

- ръководство и управление на културно-информационни институции на национално и регионално ниво;

- координиране на информационните връзки и мрежи между културните институти и звена на национално и регионално равнище;

- информационно осигуряване на науката, образованието и културата;

- информационно обслужване на бизнеса;

- експертни анализи и оценки на проекти, гарантиращи достъп до информационните ресурси в страната и в чужбина и информационен обмен на България с други държави.

В учебния план на магистърската програма „Библиотечно-информационни дейности и културна политика“ е приложен модулният принцип:

- подготвителният модул (270 ч.) е задължителен за бакалаврите и магистрите, завършили друго, небиблиотечно-информационно образование. Той осигурява базова подготовка по БИН и след завършването му студентите успешно могат да се включат заедно със завършилите БИН в обучението на следващите нива;

- модулът „Задължителни курсове“ (315 ч.) обхваща ядро от основни дисциплини, които задълбочават професионалните компетентности на студентите за съвременните цели и задачи на националната информационна и културна политика и на информационното обслужване;

- модулът „Избираеми курсове“ дава възможност за задълбочаване на специализацията в следните направления: *Наука, образование, бизнес; Култура, културни институции и културен пазар*. Обучаваният избира от 5 дисциплини, като се съобразява с изискването да набира минимум 30 кредита за семестър.

Лекционните курсове и практическите семинари на задължителните и избираеми курсове се ръководят от преподаватели в СУ, от водещи администратори, библиотечни специалисти и управленци в областта на информационните дейности.

Завършващ етап в обучението е подготовка на магистърска теза.

Квалификационната характеристика на завършилите магистърската програма е магистър по библиотечно-информационни науки и културна политика.

КОНСПЕКТ

за прием на студенти чрез събеседване в магистърска програма

„Библиотечно-информационни дейности и културна политика“

– задочна форма на обучение

1. Книгата като средство за комуникация – перспективите ѝ в съвременното информационно общество. Какво е вашето становище по този въпрос?

2. Културната политика на Република България – проблеми.

3. Съвременната библиотека и нейните възможности за обслужването на читателите в информационното общество.

4. Какво представлява интернет? Познавате ли начините за търсене на информация в интернет? В какви случаи използвате глобалната мрежа?

5. Мотиви за кандидатстване в магистърската програма по „Библиотечно-информационни науки и културна политика“.

6. Лични планове за професионална кариера.

НАПУСНА НИ БОЖАНА ТРОЯНОВА

Тя посвети и отдаде целия си съзнателен живот на българските библиотеки и на библиотечното образование. Неслучайно с годините тя се превърна в негласен, но всепризнат архитект, поставил темелите на добрата библиотечна практика и теоретична мисъл.

Божана Троянова е родена през 1913 г. Завършва право в Софийския университет през 1937 г. Реализацията ѝ в библиотечната професия започва в Университетска библиотека (1937–1938). Специализира „Библиотекознание“ в Немската държавна библиотека в Берлин (1938–1939). След това работи като уредник и помощник-директор в Градската библиотека (днес Столична библиотека, 1941–1943). Уредник и основател е на Справочно-документационната служба на Българското радио (1944–1945). В Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е старши уредник, помощник-директор по научната част (1945–1955), ръководител на отдел „Обработка“ (от 1946), ръководител на Централния квалификационен курс за библиотекарите от научните библиотеки в София (1952–1956). Старши научен сътрудник става през 1954 г. През тези години Б. Троянова натрупва богат практически и професионален опит, важна предпоставка за успешната ѝ изследователска и преподавателска дейност.

Божана Троянова постъпва в Софийския университет – в катедра „Библиотекознание и библиография“, по искане на проф. Тодор Боров. Отначало е хоноруван преподавател, а после редовен преподавател (1956) и старши преподавател (1970–1985). Троянова чете следните университетски курсове: „Теория и практика на библиотечното дело“ (1956–1985); „Организация и състояние на библиотечното дело в България“ (1956–1985); „Организация на библиотечните фондове“ (1952–1953); „Библиотечни фондове и каталози“ – заедно с Елена Кирова (1964–1966). Трудовете на Божана Троянова и Елена Кирова бяха години наред настолни за професионалистите и студентите.

Основните области на научните интереси на Божана Троянова бяха: класификация на книгите; библиографско описание; комплектуване на фондовете на научните библиотеки и др. Част от идеите, развити от нея в областта на комплектуването, са валидни и до днес. С годините тя дава солидни теоретични основи на студентите, които обучава. Принос на Б. Троянова е, че със своя висок професионализъм и възискателност, допринася за унифициране на каталогизационната практика у нас, особено важна за българското библиотекознание в миналото и днес. Тя е инициатор за снабдяване на библиотеките с печатни каталожни картички за българските книги, издадени до 1943–1944 г.

Друг принос на Божана Троянова е, че тя настоява за включването на най-добрите каталогизатори от големите научни библиотеки в общи задачи с национално значение, дълги години ръководи авторски колективи за унификация на каталогизацията у нас и привеждането ѝ в съответствие с международните стандарти.

Божана Троянова показва на колеги и студенти най-добрите си качества на изследовател и преподавател – висок професионализъм и възискателност към себе си и другите, поглед към проблемите, които са важни за цялата система, както теоретични, така и практически. Тя си завоюва признанието на безспорен авторитет в българското библиотекознание.